

LJUBLJANSKI ZVON

*Mesečnik
za književnost
in prosveto*

XLII. LETNIK 1922 2. ŠTEVILKA

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI

Vsebina februaranskega zvezka:

1. Dr. Vojeslav Molè: Umetnost in narava. (Konec.)	65
2. Juš Kozak: Tehnica. (Dalje prihodnjič.)	72
3. Fran Albrecht: Iz knjige ljubezni «Moj beli albatros»	83
4. France Bevk: Demon	86
5. Ivan Zorec: V ljubezni	88
6. Miran Jarc: Vaza s tuberozami	96
7. Marija Kmetova: Preludij	100
8. Anton Vodnik: Sveti zidarji	101
9. N. Berg: Junaki Dostojevskega in ruska revolucija. (Konec.)	102
10. Anton Vodnik: Prisluskujoči rudokopi	114
11. Književna poročila	115
Josó Jurkóvič: Ivan Cankar: Grešnik Lenart. Življenjepis otroka. — Ivan Zorec: Marija Kmetova: Helena. — Fran Erjavec: Gustav Silih: Nèkoč je bilo jezero... — J. K.: Sir John Lubbock: Zadovoljstva u životu. — France Veber: Ozvald K.: Logika. (Konec prihodnjič.)	
12. Kronika	122
Juš Kozak: Drama. — Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino.	
13. Nove knjige	128

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 60 Din,
za pol leta 30 Din, za četrt leta 15 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 7 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo se nahaja
v Prešernovi ulici 54.

Last in založba «Tiskovne zadruge», z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLII. letnik

1922

2. številka

Dr. Vojeslav Molè:

(Konec.)

Umetnost in narava.

Med najlepša dela Michelangela smemo prištevati njegovega «Spečega sužnja» v Louvru — eden izmed ostankov njegovega nedovršnega spomenika Julija II., dela, katero mu je zagrenilo polovico življenja, kakor se je sam izrazil: «io mi trovo aver perduto la mia giovinezza legato a questa sepultura». V tem «Sužnju» in v njegovem pendantu je izrazil to, kar je najboljše označil neki francoski kipar z besedami: «la pudeur et la révolte de l'esclavage».⁴ Mladi suženj stoji pred nami en face, oprt na desno nogo; leva noga se je upognila v kolenu in lahko dvignila. Rahlo na desno obrnjena prsa so zvezana, desnica se je upognila v komolcu in se prsti, kakor da počivajo, dotikajo prsi; levica pa se je visoko dvignila in se za temenom spet spušča za glavo, ki je nagnjena na desno.

Kip je ena najbolj harmoničnih kreacij Michelangela, — kakor da diha sam mir, onemoglo resignacijo, udanost v usodo, spanje, — morda smrt. Nikjer ni nobene najmanjše posamezne poteze, ki ne bi odgovarjala naravi. In vendar kip ni naturalističen. Vse je izenačeno, vse je izglajeno, odpadle so vse slučajnosti, vse je prenešeno v velikopoteznost, ki presega vse ono, kar nudi narava. Da, takšen tvor je v realnosti naravnost nemogoč. Sužnjeve oči so zaprte, zenice pod povekami pa niso obrnjene navzgor — kakor pri spečem človeku — ampak stoje v svojih običajnih oseh. V stoječi pozi pa se vse to ne dà niti misliti. V kipu tiči globoko notranje nasprotstvo, zavedna nedoslednost, notranje nesoglasje. Tudi ta umotvor se je rodil iz idealizma — kakor ona grška Demeter, toda idealizem Michelangelov je bil drugačne vrste, kakor pa idealizem grškega umetnika V. stoletja. V delu je skrita in

⁴ Carl Justi, Michelangelo. Beiträge zur Erklärung der Werke und des Menschen. Leipzig, 1900. p. 225.

hkratu izražena tragika cele renesanse in Michelangela samega: oči in želje so pač odkrile nebeškolepi svet, toda ta svet, «narava», je poganski, je omadeževan z grehom in zato polni dušo neutešno hrepenenje po drugem svetu, v nedosežne višine. Duša hrepeni in vendar ne more od telesa, od narave stran in omaguje v tej neprestani borbi; priklenjena je k telesu kakor ta suženj, kakor Platonova duša, kateri je telo sama ječa, iz katere jo osvobaja smrt, da se vrača v kraljestvo večnih idej.

Idealizem pa je šel še dalje. Ustvarjal je tipe, ki stoje onstran vsakdanjih slučajnosti, skušal pa je najti tudi večnoveljavne norme, katerim so podvržene vse oblike v naravi in po katerih se mora ravnati tudi umetnost. In zanimivo je pri tem, da je to iskanje v tesni zvezi z gibanjem, ki prihaja v svojih končnih rezultatih do popolnoma drugačnega naziranja in ustvarjanja, kakršno bi sicer pričakovali od čistega idealizma. To gibanje je v bistvu znanstveno raziskavanje naravnih pojavov in sega daleč v preteklost nazaj. V prvi za nas spoznavni obliki ga srečavamo že v Polikletovem proporcijskem kanonu človeškega telesa. Celi poznejši razvoj je ustvarjal takšne in podobne sisteme — tja do najnovejših časov. In če je imel srednjeveški umetnik na razpolago knjige s predpisi o tem, kako naj meša barve, kako naj sestavlja emajl i. t. d., so bili v teh knjigah obenem tudi predpisi o kompozicijah posameznih slik, o tem, kako se ima na primer narisati gorovje, drevje, človek, angelj, Bog. In še danes slikajo provincijalni ruski ikonopisci svoje svete ikone po pravilih, veljajočih že dolga stoletja, v katerih so natančno predpisane vse proporcije, vse linije, vse barve, vse poteze. In — da omenim samo dve imeni, — Lionardo in Dürer sta neumorno iskala teh večno veljavnih pravil prirode, ki se imajo zrealiti tudi v umetnosti.

Lionardovo ime pa ne pomeni samo velik mejnik v razvoju upodablajoče umetnosti. Lionardo je bil po obsežnosti in vsestranosti svojega duha tudi eden najvažnejših predhodnikov, oziroma začetnikov novodobne empirične znanosti (—četudi je njegov portret, kakršnega riše Merežkovskij v svojem znanem romanu, popolnoma neveren, ker nikakor ne odgovarja človeku XV. stoletja —). Rezultate svojega empirizma pa je prenesel tudi v umetnost ter nadaljeval v tem oziru delo svojih predhodnikov, predvsem velikih teoretikov zgodnje renesanse. Iz vsega tega bi sledilo, da je moral biti največji naturalist, saj je proglašal naravo za edino mater in učiteljico umetnosti (— antika je igrala pri njem le neznatno vlogo —). In vendar je med njegovo umetnostjo in na primer umetnostjo Donatellovo nepremosten prepad. Tudi

Lionardo se sicer uči izključno samo pri naravi, študira jo kot nihče pred njim, toda kot umetnik je nikakor ne kopira. Izbira in sestavlja, idealizira. Znano je, kako dolgo je iskal oblik, ki naj bi bile vredne izražati obraz Kristusov v njegovi «Zadnji večerji». A celotna kompozicija te slike same? Do najmanjše posameznosti je preračunjena, sestavljena iz skupin, ki se dajo vtisniti v geometrične oblike. Obrazi apostolov so vsak posebej cela individualnost in vendar niso naturalistični; vsak posebej gre preko vsakdanjosti in ustvarja višjo, idealno realnost, — tako kakor je na primer Shakespearjev Shylock skozinskoz realna osebnost, ob enem pa vendar tudi že več — tip, v katerem se izraža potencirana narava.

Tako si podajata naturalizem in idealizem roko in se medsebojno podpirata. Toda dejali smo, da je idealizem obsežen pojem. Vsi naši dosedanji primeri so obravnavali slučaje, v katerih je skušal umetnik vsakokrat (— seveda kljub vsej subjektivnosti, ki je že sama po sebi tesno spojena z umetnostnim ustvarjanjem, —) vendarle ustvariti gotove bodisi naturalistične, bodisi idealistične, toda kolikor toliko objektivne izrazne oblike in vrednote. Človek in človeštvo pa se včasih zavedno odreka objektivnosti in se hoče v vsem izživljati v svoji čustveni subjektivnosti. To so tiste dobe, v katerih veje globoko, nedoločeno hrepenenje skozi duše narodov, ko izgublja realnost svoj vsakdanji pomen in vladajo samo še čuvstva, — dobe romantike in živahne religioznosti. Kaj je narava umetnosti takšnih gibanj?

Eden najzanimivejših pojavov te vrste je El Greco (Domenigo Theotocopuli, 1547—1614), Krečan — torej Bizantincec — po rojstvu, Benečan po umetnostni šoli, Španec po svojem delovanju in življenju. V njegovih delih se živo zrcalijo ti trije elementi in so vendar enotni v svoji spojini: bizantinska abstraktnost, benečanska barvnost, španska mističnost. V marsičem je seveda v zvezi z italijanskimi manieristi in ni vse njegovo, kar je tako učinkovito v njegovih slikah, — toda na tem mestu nas zanima drugo vprašanje. Oglejmo si njegovo sliko: «Kristus na Oljski gori» iz prejšnje zbirke Nemes. Že prvi pogled nam pove, kakšna ogromna razlika vlada med njegovim in na primer Lionardovim razmerjem do narave. Kompozicija sama je pravzaprav skromno preprosta. V ospredju ležijo speči apostoli, za njimi drevo in odsekane veje, za to skupino še dviga grič in na njem kleči Kristus — en face — z glavo obrnjen na levo proti angelu, klečečemu pred njim na bleščečem oblaku, obdan od mističnega bleska, ki se zliva tudi po angelu in oblakih za njim, obkroža Kristusovo

glavo, razsvetljuje površino griča in glave, roke in dele oblek spečih učencev. Za Kristusom raste iz teme mračna skala in zadaj je noč, za oblakom je skrit mesec, da je viden le neznamenit odsev in v tem odsevu v globini na desni zidovi mesta in nekoliko bližje gruča približujočih se ljudi z gorečimi bakljami v rokah. — Kako drugače bi bil naslikal ta prizor Lionardo! Tukaj pa ni onega, kar bi bilo pri njem tako značilno: ni plastično preštudiranih pošameznosti, spajajočih se v idealizirano celoto, ni stroge linearne perspektive. Detaljev skorajda ni, kjer pa so, so čezmerno poudarjeni. Tehnična sredstva, katerih se poslužuje slikar, so pač sredstva renesanse in zlasti baroka (— na primer prostorna grupacija in perspektivno skrajšanje ter kontrapost spečih figur —), toda naglašeni so predvsem drugi elementi. Realna narava stopa v ozadje in vendar jo čutimo še bolj, kakor če bi bila pred nami naslikana z vsemi svojimi podrobnostmi. Narava prehaja v tej sliki v simbol nečesa kozmičnega in postaja nematerijalna, ravno s tem pa šele omogočuje umetnostno realizacijo te vizije.

Tudi Greco idealizira naravo, a drugače kakor Michelangelo ali Lionardo. Mogoče je njegovo pojmovanje pristopnejše na drugi sliki, na njegovi znameniti «Pokrajini» z motivi iz Toleda. Umetnik ima živo, realno naravo v obliki pokrajine pred sabo in nam vendar ne nudi «vedute» v navadnem pomenu besede. Drevesa v ospredju se zvijajo in kipijo polna notranje sile kvišku, mesto na gori je pošastno živo s svojimi dvori in stolpi, kakor kače se vijejo poti čez most in med griči; fantastično-svetla luč obseva stavbe in kakor grozeča slutnja se dvigajo izza obzorja črni oblaki.

Idealizem dosega v Grecovih slikah moč notranjega izraza, ki je nepristopna naturalizmu in ž njim spojenemu idealizmu. Toda tudi Greco sloni na naravi. Njegove izrazne oblike pa izvirajo iz njegove duševnosti.

Z dosedanji opazovanji pa nikakor še ni izčrpano razmerje naturalistične in idealistične umetnosti do narave. Podali smo samo par splošnih opazk. Naturalizem in idealizem se razprostirata tudi še na druge bistvene činitelje. Že navedeni primeri bi nam mogli marsikaj pojasniti. Izberimo si med njimi samo tri imena. Michelangelu se kaže narava skozinskoz samo plastična; kar ni plastično izrazito, zanj ne spada v umetnost. Plastik ostaja tudi kot slikar, barvnost mu je samo zunanji pripomoček, ki povečuje plastično izrazitost. Plastično misli tudi Lionardo, veren

svojim florentinskim tradicijam; in vendar gre dalje, analizira barvo in barvnost, ki mu je bistven del prirodnih pojavov. El Grecu pa je narava že sestavljena iz samih barvnih vtisov, plastičnost je izražena v toliko, v kolikor jo vsebujejo v sebi že barvni in svetlobni efekti. In če vzporedimo s to umetnostjo impresionistično slikarstvo XIX. stoletja, je v njem ta smer s svojim znanstvenim elementom dovedena do zadnje mogoče logične doslednosti, ker razkraja naravo na same barvne in svetlobne pege, ki jih gledalčevo oko spet samo sestavlja v enoten doživljaj.

III.

V življenju igra veliko vlogo zmožnost, ki je svojstvena samo človeškemu mišljenju: abstraktnost. In tudi čuvstvovanje in posredno z njim tudi upodablajoča umetnost postajata pod gotovimi pogoji, v gotovih momentih, da, celo v celih dobah abstraktna. Zarodke te abstraktnosti smo videli že pri naturalizmu in idealizmu, vendar pa tam ta poteza še ne prevladuje in ni odločilna. Kakšne pa so možnosti takšne «abstraktne» umetnosti in kakšno je potem razmerje te umetnosti do narave?

Postanki umetnosti so ponekod tesno zvezani s postankom pisave in ravno ta poteza kaže jasno, kako je umetnost samo modus izražanja, posebna vrsta jezika, jezika čuvstvovanja. Vzhodnoazijsko slikarstvo je v svojih začetkih identično s pisavo in v najtesnejši zvezi s hieroglifsko pisavo je tudi **staroegipčansko reliefno slikarstvo**. Ilustrirani papirusovi zvitki, stene in zidovi svetišč in grobov — vse to se izpreminja v velike kamenite knjige, v katerih je popisano celokupno življenje egipčanskega človeštva. Vse te stotine slik in reliefov so samo zbirke epizod iz tega življenja, ki je bilo Egipčanu po njegovem svetovnem nazoru vse in katero je želel nadaljevati tudi po svoji smrti. Egipčanska umetnost si je ustvarila v svojem reliefnem slikarstvu epičen stil, v katerem je pripovedovala natančno in široko o pojavih življenja. Toda ta stil ni bil posnemanje narave, ni bil njeno kopiranje; pripovedoval je pač o njej in zajemal vse svoje elemente iz nje, sestavil pa je iz njih posebne simbole, ki so postali tradicionalni in jasni in določeni enkrat za vselej. Zato bi bilo popolnoma napačno pripisovati t. zv. egipčansko perspektivo človeškega telesa primitivnosti in neznanju. O neznanju ni govora pri umetnosti, ki se je povzpela do največje monumentalnosti. Egipčanska silhueta človeškega telesa je njegova najenostavnejša in obenem popolna abstrakcija — simbol. In s samimi takšnimi

simboli so pokrite ploskve egipčanskih sten in so pri tem ostale ploskve, saj ta umetnost ni imela namena vzbujati iluzijo resničnosti, ampak je hotela samo pripovedovati o njej. Ni perspektive, ni enotnosti prizorov, ni globine, ni prostornosti, ampak samo ploskev, pokrita s simboli; ti simboli pa so dobili svoje oblike po naravi.

Včasih pa postaja simbolično celokupno mišljenje in čuvstvenje, na primer v starem krščanstvu, v zgodnjem srednjem veku na evropskem vzhodu in zahodu. Vsaka stvar ima svoj poseben, čisto določen «simboličen» pomen, vsaka poteza, vsaka kretnja, vsaka barva. Razvijajo se čisto določeni tipi, deloma historični, deloma simbolični, prizori, za katerimi tiči mnogoter pomen. Umetnost ustvarja na eni strani «Biblio pauperum», na drugi pa pretvarja abstraktne dogmatične špekulacije v viden, vizijonaren izraz, jih umetnostno realizira.

In narava postaja v tej umetnosti, na primer v **zgodnjebizantinskih mozaikih**, tudi abstraktna. Prizornostna kompozicija se čedalje bolj rahlja, posameznosti, ki niso bistvene, izginjajo, ostaja samo še velikopotezna karakterizacija, enostavni osnovni principi, katerim je podvrženo vse, ostaja samo še monumentalnost reprezentativnosti. Ni več globine v slikah, ni več predmetnosti. So samo še simboli idej, vtisnjeni v ozko ravnino, v kateri stojijo sami, pred drugo, ki se razteza v neskončnost, — kakor sledi za mislijo, ki jih je rodila, samo še neskončna transcendentnost. Narava daje tej umetnosti samo še glavne poteze svojih oblik in ravno te realne poteze delajo svet te umetnosti kljub vsemu simbolizmu — realnim; in realno je tudi čuvstvenje, ki jo poraja.

Takšen abstrakten simbolizem je svojstven predvsem velikemu delu dogmatično-cerkvene umetnosti. Brez njega bi bil nerazumljiv razvoj na primer bizantinskih, zlasti ruskih svetih ikon. Prehaja pa ta abstraktnost mnogokrat v realen simbolizem, v katerem prihaja narava spet do svoje veljave kot realen simbol večnega — in takšnemu pojmovanju sledi tudi v umetnosti «odkritje» zunanjega sveta, na primer v gotiški skulpturi in slikarstvu. Mogoče je pa še nekaj drugega: narava se izpreminja samo še v okras, v dekorativen ornament (— na primer v irskih miniaturah —) in postaja vizija vidnega sveta kompozicija ploskovitih arabesk (— na primer v perzijskih preprogah —). Ornamentika in njeno razmerje do narave pa je poglavje zase in zato ga pustimo za danes ob strani.

IV.

Završili smo krog. Dotaknili smo se samo par posebno odločnih stališč, ki pojasnjujejo razmerje umetnosti do narave. Na celi črti — od najstrožjega naturalizma do skonstruirane ornamentike — je narava vir umetnostnih oblik. In vendar je vsaka umetnina drugačna in je možnost variant razmerja umetnostnega ustvarjanja do narave neskončna. Te variante prehajajo druga v drugo, med njimi ni čisto strogo določenih meja. Tudi v umetnosti je ravnotako, kakor v življenju, mehanistično razčlenjevanje samo pripomoček, ne tiči pa v stvari sami.

Je pa vendarle par glavnih osnovnih resonans, ki so odločilne za razmerje umetnosti do narave. In te resonanse so iste, ki odločujejo človekovo razmerje do zunanjega «objekta», do vsega tega, kar ga v življenju obdaja, in ki temeljijo v človekovem svetovnem nazoru.

S te točke postaja razumljiv tudi prelom, ki se je izvršil v moderni umetnosti. Dva sveta si stojita nasproti: včerašnji realistični in današnji, ki išče novih izraznih oblik za svoje hotenje. Za to novo hotenje je značilna poteza njegovo zavedno intelektualno iskanje novih možnosti izražanja, ravnotako zavedno, kakor je bilo na primer v XV. stoletju uvajanje znanstveno doznane perspektive, ki je prešlo celi poznejši evropski umetnosti v meso in kri, čeravno je umetnostno izražanje mogoče tudi brez nje, za kar je najlepši dokaz primer vzhodnoazijske umetnosti. Kaj se izkristalizira iz vsega tega iskanja, bo pokazala bodočnost. Kako nejasno pa je še vedno to iskanje, dokazuje najbolj negotovost in dvojnost v ustvarjanju takšnega resnega borca za nove izrazne oblike, kakršen je **Pablo Picasso**. Velike besede, ki spremljajo z orkestrom najrazličnejših mnenj in struj to novo ustvarjanje, pa so po veliki večini samo naravni modni privesek malega, ki spremlja vse veliko v življenju. Umetnost sama gre vedno preko vseh — izmov svojo notranjo pot in pojde tudi zdaj. Resnica v umetnosti pa je globoka in onstran programov, — sicer bi bila umetnost odveč.

Meštrovičev «Kristus» je klasičen primer nove umetnosti. Njegov idealizem je izraz našega lastnega čustvenega preživljanja. In vendar — če ga vpostavimo kot zvok v neskončno skalo možnosti umetnostnega izražanja, mu odgovarja v polnem akordu zvok sorodnih preživljanj — zgodnje francoske gotike. — Razvoj umetnostnega izražanja je podoben valovanju; izhaja vedno iz morja čustvovanja pod vplivom vtisov zunanjega sveta in zrcali v svojih oblikah razmerje med človekom in naravo. —

Juš Kozak:

(Nadaljevanje.)

Tehnica.

2.

ri vrtnih vratih je dohitela Brajdo služkinja: «Gospa vas prosijo, da se oglasite pri njih». In še enkrat je ponovila, ker od začudenja ni odgovoril. — «Oprostite me za trenutek, le domov še pogledam,» je jecljal, nevede ali bi stopil kar za njo, ali bi vendar storil, kakor se je namenil. Nepremično stoječega ob ograji je noga sama silila naprej, da se po poti pripravi in premisli od početka do konca, kaj bi pomenilo to nenavadno povabilo. Čim bolj se je pogrezal po mehki stezi v temo, tem bolj se je motal v mrežo ugank in že je bil ves tako ubog pred njimi, kakor muha, katero je zadrnil križavec v svoje zanjke ter ji miglja neprestano pred očmi njegov mrtvaški križ. Nevidna roka je nosila pred njim knjigo spominov. Hlastno je listal po popisanih straneh, a še ostrejšje so se upirale oči v nerazrezane plati.

Pred leti, ko je odhajal iz teh krajev, so ga omamljali skrivnostni popki njenega devišstva. Mladenič si še ni upal slutiti ženske za zavesami sanj. V tujini je obledela slika postala le še spomin. V globokih nočeh, ko se skozi eno samo minuto pretoči vse življenje, se je vračal pozabljeni obraz, in zjutraj so oči dolgo iskale v galeriji spominov, odkod prihaja to čudežno, molčeče obličje. Ko se je povrnil nazaj, jo je srečal baš na dan svojega udinjanja pri tovarnarju Žaklju. Odsev njene visoke podobe, žareč kakor rubini v kristalni čaši, je razpršil žametaste obraze njegovih sanj. Dobrohotni obrazek s tistimi toplimi očmi se je pretil v zagonetko. Molčeči smehlaj njenih ustnic, tajni brat poročnega prstana, je vznemirjal sprašujoče oči, da so omotene ugibale, kaj oklepa zlati obroč.

Z ženo sta jo srečala v samotnem gozdičku belih brez in njegova družica se je zbala zanj, kakor mu je sama zaupala. In ta bojazen lastne žene je odprla njegove oči; iz dneva v dan je vedno bolj blestela na dlani resnica. Očividni razkol med možem in ženo je posrkal dehtečemu telesu poslednje radostne utripe; ponosni korak je razodeval temne strasti, ki bodo požgale s plamtečimi rokami, kogar se dotaknejo. Samoljubje, edini odmev deviških let, se z naslodo in kljubovalno ogleduje v zrcalu, kako krvavi marmornato čelo pod trnjevo krono. Pod vzbočenimi oboki pa je

Milan slutil srce, ki ni prenehalo hoteti, kadar je samo s seboj med štirimi stenami in ki je pokorno le vrtincem njenega bitja. Duša te ženske je že šla čez mostiček, pod katerim se preliva smrt v življenje, dan v noč, pa se ne ustraši ničesar več. Tudi on je že strmel v noč in če bi se sklonil le za las, bi ga prižele nase koščene grudi, smehljajoče zarje pa bi zrle v široko odprte oči. O, žena njegova je dobro vedela, da se taki ljudje ne srečavajo zaman.

Na kolenih bi si izprosil miru in pokoja baš v teh dneh, a zdaj prihaja ona! Kaj se je tudi nje polotila ona čudna trzavica vse zemlje, ki se hoče razdrobiti v prah ter spuhetiti v solnčni luči? Vse vre na globoko, nevidne roke so užgale v človeških srcih požar in razum ni več tolažba, ampak v milijone zanj odeti zlobni kovar, s kraguljčki Pavlihe posejan. Kjer bi moral dušiti, neti žerjavico, z bleščečimi fatamorganami slepi bolno človeštvo in vse drvi za njim, kakor še malokdaj ob potresih zemlje.

«Zakaj prihaja izkušat nocoj?» je ponavljal in prihajajočega nemira se je prestrašilo srce. «Uboga ženska, ki ne čuti več svoje hrbtenice, kaj namerava z menoj? Ali ne čuti, da je med nama končano? Tiste dolge minute samotnih noči, na katerih lepi moja kri, so te vzele seboj v pozabljenje in če stopaš zdaj po poti med grobove, je pregorko moje srce, da ti sledi.»

Pa vse prepričanje ga ni utešilo. Naznanjalo se je nekaj, kakor prihajajo gorki vetrovi in že iz daljave teže ude ter stiskajo prsi. Pred vrati se je ustavil. Tolikokrat so ga upokojile zvezde s svojim mirnim sijajem, a nocoj so molčale. Prestopil je prag v svoj hram, da se pri ljudeh umiri, predno pojde k nji.

S prižgano svečo je pregnal starca-spanca, ki je že dolgo zibal v svojem naročju ženo in bolno dete. Jagodni smehljaj se je še v sanjah upiral v otroka in izpod svilenih zastorov so oči izpraševale bolno dete, kako mu je. Enakomerno dihanje je tolažilo mater, z veseljem je gledal Brajda, kako so vzcvetela prej tako bleda lička. Sklonjen je dihnil spečemu čelu poljub, iz sanj se je predramila ženina roka, se zganile ustnice: «Milan!» Ne skrbi, ne hude slutnje ni izrekla beseda, ki ga je iz življenja poklicala v sanje. Zato je ugasnil svečo ter se za trenutek potopil v tajinstveni mir.

«Že davno bi skrb vznemirila ženino obličje,» je premišljal, «če bi zanjo pretila nevarnost, da se posuši deblo, ki se ga je trta ovila. Zvezala naju je usoda in ta vez je tako silna, da še v sanjah blodi družica za drugom, kadar se s prokletstvom prahu bori, iz katerega je zgneten. Nad detetom trepeče vsak dan in

vsako noč, njej pa krvavi srce in še v strahu se oči smehljajo, da preženo od duše črvička zlo misel. Mlinski kamen, vsak dan visiš nad človekom, da se mu obesiš na vrat. Gorje mu, kdor si ga mora navezati, a trikrat gorje, če oče pohujša otroka. V krivo rast se sprostre mati njegova in duša otročja bo v trnje zapletena prosila zaman usmiljenja in odpuščanje, kajti trdo, neizprosno je. Kakor kača se plazi greh, ogrize še nerojene sadove. Šele v poznih rodovih omeče izjokane oči večno usodo.»

Tiho je zapustil sobo. V par trenutkih molčanja sta premagala hudobnega duha, ki ga je izkušal. Ustavil se je pred razprostrtimi papirji na svoji mizi, z zadovoljnim nasmeškom pozdravil misel, ki bo že čez par dni ukovana v železje, katero oživi električno srce. Hitrejše je bilo srce stopajočemu nazaj, toda zdaj je čutil, kaj mu je zapovedano in od česar ga tudi ona ne odvrne.

Ko je potrkal na njena vrata, se mu je naenkrat zazdelo, da je odvalil kamen z groba.

V koticu na veliki usnjati zofi ga je nestrpno pričakovala. Pred njo je čeblljal na okrogli mizi samovarček, puhtec svoje bele oblačke veselo pod strop. Če bi ne bil tako ostro uprl pogleda v njeno podobo, želeč že iz prvega gledanja dognati zadnjo skrivnost, bi mu ušlo njeno vznemirjenje, zastrto v soparico samovarja. Videl je tudi, da prsti nervozno trepečejo, ko mu je molče podajala roko v pozdrav. Odložil je in sedel v globoki naslonjač, kamor ga je povabila sebi nasproti. Natočila je čaja in v teh minutah molčanja, jo je še enkrat objel z vsem pogledom; vsesati se je hotel v skrivnost, pred katero mu je še uro poprej utripalo srce.

Visoko, polno telo je mehko oveval rožasti kimono. Na njenih bledih licih, kjer so počivali tolikrat pogledi stoterih, se je naselila upornost in brezobzirnost. V komaj vidnih gubicah prošojnega čela ji je kljuvala utrujenost prečutih noči. Oči so begale po lastnem telesu, se poigravale s prsti prelestnih nog, nemirno počivajočih na satenastem podnožju.

Brajda je čutil, kako ga hoče prisiliti s trdovratnim molkom, da spregovori. Ko se je malodane zloben v svojem klubovanju zagledal v rdečo rožo v naročju, s katero se poigravajo njene roke, se mu je zdelo, da vedno bolj žare zapestja od vročice, ki pali ledeni marmor tega telesa. Tedaj se mu je zasmilila in težko se je premagoval, da ni vstal, jo prijel za roko, ji povedal par besedi, s katerimi bi jo odkril samo sebi: «Lina, zakaj se mučiš? Usoda je hotela, da se je združila v tebi ljubezen s prevaro. Kakor kača si grozna in lepa, ko snuješ zanjke in čakaš na žrtev, ki se bo

obupno zvijala pod tvojimi belimi prsti. Vem, gospodovati si hotela, a zdaj drvi življenje mimo tebe; vse kar si drugim namenila, se je maščevalo in ti zlomilo hrbtenico.» Ni še izmislil do konca, ko se je zdrznil zopet v strahu, da ga prižme nase in bi v njenem objemu izgorel ves njegov mir; vzplamtela bi strast, zatajevana od bojazni pred vratolomnim poginom. Med trnjem, s katerim je posuto njeno dehteče telo, izkrvavi morda za vselej.

Tisti hip ga je prestregla, saj je že poskušal ubežati. Zleknila se je nalahno nazaj, dvignila glavo in objel ga je širokoodprti, od strasti plamteči pogled. V trenutku je požgal tajne misli in ugibanja, da ni ostalo drugega kot gola radovednost in napetost.

«Milan, glej, kam so me zaprli.» Ni se motil, nalahno so se smehljale ustnice. Ozrl se je po sobi, kamor ga je povabila. Trdi robovi modernega pohištva so ledeno sekali okolico in palma, stoječa v koticu pri oknu, je venela v strahu pred praznino teh prostorov.

Povedal je, kakor je mislil: «Lina, ta kraj ni zate. Uklenjena si in v ječi živiš, vem, če je do danes nisi ogrela, je in ostane mrtva. Kje so prostori prejšnjih dni, tisti topli koticiki, vsi zasenčeni od razkošja kramljajočih minut?»

«Zbežala sem iz njih. — Pij čaj, Milan!»

Sam si je natočil in opazil, da tudi njegove roke trepečejo. Da jih skrije pred njenimi vsevidnimi pogledi, si je našel cigareto.

«Kako živiš, Milan?»

«Vse si videla sama.»

«Res je! Tudi tvoje življenje je pusto in prazno.» S prisiljenim nasmehom je vpraševal samega sebe, kam ga vodi. — Kdaj le pride, kar hoče, — je ugibal.

«Utrujena sem. Tako utrujena, da ti ne morem povedati. Veš kaj, Milan, sedi semkaj na zofo, lažje bova govorila, saj nisem še kramljala s teboj, kar si tu. Ljudi, Brajda, se mi hoče.»

Ubogal je in bilo mu je, kakor bi se odvseposod vsuli strupeni, opojni cvetovi nanj.

«Zakaj si me poklicala?»

«Nestrpen si, Milan, včasih nisi bil tak. Govoriti, govoriti moram s teboj. Žive duše ni in moja draga palma vene pod mojimi prsti. Še tej roži je hudo pri meni in kadar ji otiram ovesne liste, čutim, kako trpi z menoj. Veš, zdajle sem se spomnila vseh tistih rož, ki mi jih je pošiljal zaljubljeni Milan in so me vsako jutro gledale tako smešno žalostno, kadar sem ušla naročju sanj. Prav kakor si bil ti sentimentalen one čase; še rože so se vrgle po tebi.» Neiskren, mrzel smeh jo je prekinil. «Lepo

je bilo tiste čase. Ponoči sem prebirala tvoja pisma, s katerimi si sladkosnedko razvadiral do zlobne nagajivosti. Pa si me zapustil baš tisti trenutek, ko te je hotela tvoja zlobna deklica, kateri bi rad obesil krog vratu rožni venec svojih pogledov, da bi jih prebirala v najtišjih urah, kakor si pisal, izmučenega, obnorelega od ljubezni pritisniti na svoje grudi, zasmejati se ti v žalostne oči in izsesati iz njih vse klaverne misli. Norček, bi ti zaklicala takrat, zakaj se ne spremeniš v čebelo, da izgorim od sladkosti tvojega srkanja? A čebela je zamudila, ko se je roža razcvela.»

«Roža opojno duhti, razkošno cvete.» Prav dobro je videl, da čuti, kako neiskrene so njegove besede.

«Ne, ne, roža vene. Kako bi ne? Saj si me mučil dovolj! O, Brajda, zlobno znaš mučiti človeka, če hočeš. Zakaj si se naselil pred mojimi očmi, da sem morala vsak dan gledati kodrolaščka tvojega, že davno v meni spočetega s teboj. Ves dan sem čakala, da pride tod mimo, kar nagledati se ga nisem mogla. Kolikrat sem se zbala pred samo seboj, ker nisem mogla verjeti, da to ni moj otrok, ki sem ga sanjala tisočkrat. Ti pa seveda, kakor bi ničesar ne videl, niti ne slutil, kaj trpi tvoja Lina, si si izmišljal od dne do dne nove muke.»

«Krivo sodiš, Lina.»

«Nič krivo. Čakal si, da zdrsnem pred teboj na kolena, pa te lepo prosim odpuščanja za vse tisto igračkanje. Ampak varal si se! Lina ne bo klečala pred nikomer, tudi pred teboj ne. Da sem te poklicala danes, ah tega sploh ne boš razumel nikoli. Ne zaradi prošnje ali usmiljenja, le povedati sem ti hotela, da si neumen, strahopeten, počasen, ko tavaš tukajle okoli, pa ne prideš v viharju, blazen od ljubezni, kakršnega sem te želela ter ne požgeš, kar je še ostalo od rože. — Moj bog, kaj govorim, sam ti se me usmili! Drugače ne morem! O, Milan, dobro sem gledala, tukajle za gardinami sem stala, in kadar si šel tod mimo, si se ozrl tako pritajeno, kakor kak ponižen študentek. Nisi me izbrisal iz srca, le ne laži mi zdaj v obraz, motila sem te na vsch tvojih potih.»

Tisti hip ga je zazebló pred prevaro zlaganih besed in kačjega prilizovanja telesa, približujočih se mu kipečih valov.

— Satan, ne človek. Komaj se je premagoval, da ji tega ne izreče v obraz. — Prisilim jo, da pove, zakaj me je pozvala. — Mirno in hladno je odgovoril: «Lino sem izbrisal iz svojega srca, le ženo ravnateljstvo še poznam!»

Krčevito je stisnila noge prav v gležnjih, kakor bi stopila na žerjavico. Roke so zmečkale rožo in dva lističa sta padla na kimono.

«Ljubezen ne boža s tako strastjo!» se je zasmel sam zase in lovil njene poglede, ki so zmedeno begali pred njegovimi.

Trenutek neprijetne tišine ji je povrnil oblast nad seboj; temne zenice sredi smehljajočega se očesa so sikale hladen prezir; sklonila se je in mu zagnala rožo v obraz, ki jo je galantno pobral.

«Milan, pusti svojo zlobo. Odprte so bukve tvoje duše, kaj boš skrival? Ne muči uboge ženske. Ničesar te ne prosi, le dušo ti izprašuje, če ji je zvesta ostala. Ali si že živel kdaj v grobu? Glej, kako so vlažne stene moje grobnice, kamor so me živo pokopali. Tvoja duša pa gleda hladno, kako umiram. O jaz vem, Milan, kako strašna je moč neizpoljenih hrepenenj in tudi ti jim nisi ušel. Zakaj tajiš? Dovolj ponižanja sem morala prestati, da sem te poklicala nocoj. Mar me boš resnično vzal šele tedaj, ko bom ležala v prahu pred teboj, orošana vsega dostojanstva? Nihče te ne sliši, Milan, izreci tisto besedo, po kateri me žeja, da mi pokajo suhe ustnice.»

«Lagal bi, Lina, če bi rekel, da!» Stisnila ga je za roko, da so se od njene vročice vnele njegove žile. — Moj bog, saj si blazna, ali kaj! — Skoro zasovražil jo je.

«O, grd si, grdo je tvoje maščevanje, Milan. Tvoja Lina ti ne verjame niti besedice. Vse je zlagano. Čakala bo, da se izpolni, o čemer se ni varala. Hodila bom, kakor doslej v tovarno, kjer stojiš med drvečim železjem, skromen in tih, pa se bom nevidno približala železu, za katerega si se oprijemal, da ga poljubim. Saj ne veš, kako poteši moje izsušeno grlo tisto mrzlo železo; izgorele bi mi ustnice v poljubu. In za gardinami bom stala, pogovarjala se s palmo venečo, ker obedve te pričakujeva. Veš li, zakaj palma vene? Kadarkoli si šel tod mimo z njo, pa sem ji povedala, kako me boli srce, vselej je nagnila en list; orumenel je, opešal od pričakovanja, da ga objame tvoj pogled in umrl. Vidva pa sta se smejala tam spodaj. Zakaj se le toliko smejete ljudje? Prenedolžen je smeh za vas proklete. Saj ne govori več iz duše, le krinka je še, s katero režete duše. O kako jo sovražim, tvojo ženo!»

«Glavo ti je strla, Lina!»

Komaj je izpregovoril, se je sunkoma odmaknila, grudi so vzkipele v sovraštvo, povešena spodnja ustnica je odkrila vrsto lesketajočih nabrušenih zob. Razpaljenemu gadu podobna je plajnila kvišku, z ramen, dvoje belih prežečih mačk, ji je zdrknil kimono: «Satan!»

«Satan!» je lovila sapo, «ali boš res izkušal do blaznosti ubogo žensko? Kaj ti ne zadošča, da sem se privlekla kakor izstradana žival? Torej do pasje udanosti me hočeš ponižati? Taka je torej blaga duša? Ni se še našrla krvi, še globlje bi se rad zagrizel vame. O ne, ti hlapec, Lina ne prenese biča, ali še ne veš tega? Za gospodstvo je ustvarjena! Umazana duša, pasla si se nad mojimi belimi rokami, moje telo si hotel imeti, pa misliš, da moraš dušo pritirati v obup nad samo seboj. Kaj ne, potem se ti bo vrgla pod noge? O, ne, ti lopov, Lina je lepa, kakor boginja in bo izgorela daleč proč od vas, hlapcev!»

Onemogla se je zgrudila nazaj na zofo, z dlanmi si zakrila oči, v sencih pa je butala kri in od silnega navora se je lomil lok, nad grudi razpet.

«Lina, čemu vsa ta komedija? Zakaj hočeš gospodovati? Govori vendar odkrito! Zakaj blatiš, da bi utešila svoj srd? Kaj se je zgodilo, ubožica, da si se obrnila name in se ne bojiš zločina, ki ga storiš nad njo in njenim črvičkom, popolnoma nedolžnim nad svojim rojstvom? Govori odkrito, sicer zablodiš resnično in gorje ti, če se maščuje nad teboj, s čemer se igraš.»

Pred njim se je zlilo razpenjeno valovje v smaragdno gladino, kamor ne prodre človeško oko. In vendar je slutil, kako se v globini onemogle duše umika laž pred resnico, čeprav se še v strahu pred razgaljenjem bori s poslednjimi močmi. Da si ne odpočije od teh blaznih izbruhov in ne zasadi krempljev iznova, je nadaljeval mirno in toplo.

«Izmučena si nocoj, Lina! Jutri boš rdela od sramu za vse, kar si govorila nocoj. Povej mi, čigava noga te je poteptala, da je tolik srd zastrupil tvoje dobro srce?»

— Morda odvrnem to strašno maščevanje od tistega, za katerega ga je nocoj skovala? — je pomislil in ni se ustrašil, če je njemu namenjeno. A ves čas mu je nekaj prigovarjalo, da ne.

«Nočem te več videti. Vstani in hodi, odkoder si prišel. Kako se kesam, da sem te poklicala, vsi ste enaki, le pasli bi se nad skrivnostmi uboge, strte ženske. Čakaj, vse ti povem, da izveš, kdo sem. Lagala sem, ko sem ti pripovedovala o sovraštvu do tvoje žene. Nič ni res — kaj mi je mar ona in tvoj otrok! Podla laž, lahko rečeš! Igrala sem se s teboj, kakor tista princesa s pritlikavčki. Pa si preboječ, prestrahopeten za to. Sentimentalen mozic! Zakaj bi se pa ne poigrala z vami ubogimi, ki hodite zvečer spat, se prebujate prespani, hitite zjutraj vsak na svoje delo, se pehate kakor mravlje. Če ste oženjeni, pridigate moralo, govorite

o koristnih zadevah in ste spodobni na vse pretege; kot samci pa ste klaverni don Juani in mislite, da je ena noč že vse. O, vi ubogi črvički, ki ne veste, kje hodimo mi, ki nam ne daste pokoja ne noč ne dan; strasti iz osrčja zemlje bruhajoče so nas užgale, naše krvaveče ustnice ne požele kapljice vode, ker hočejo, hočejo izgoreti v nasladah smrti, pred katero trepetate vsi. Seveda, visoki so vaši pojmi o sebi, vi sol zemlje. S cekini bi ne preplačal minute vašega življenja. In če stopim med vas, sanjate o božanstvenih trenutkih ali pa prenašate svoje doživljanje med zvezde, od same slabosti in nezmožnosti, preživeti en sam utrip, kakor je v resnici. Kdaj dosežeš, ti ovseni razum, večno resnico, da je smrt edina in večna na svetu?»

Vstal je in nepremičen od groze strmel v tolmun njene bolesti. Še vedno je zakrivala oči in prosojno belino vratu je sunkoma dvigala kri.

«Pojdi,» je zapovedala.

Skomizgnil je z rameni in stopil k vratom.

«Milan!» skoro zarjula je. «Ne hodi, ne hodi. Ostani tu še trenutek. Nocoj moram govoriti!»

Popravila si je obleko in zamahnila z roko, naj počaka.

«Oh, kako me je onečastil,» mimo njega so strmele zevajoče oči, motreče strašno pošast.

«Kdo?»

«On!»

«Sama si si ga izbrala!»

«Ah, ne žali venomer! Saj ne veš ničesar. Odpusti, vse ti povem; iz samega sovraštva in maščevanja sem te hotela streti in zmleti pred seboj, da mi pomagaš. Jaz moram iz tega pekla. Milan, zaradi svoje žene mi pomagaj. Moj Bog, kaj so storili z menoj!»

Široko odprte rane se ni upal dotakniti ne z besedico, niti z najmanjšim pregibom.

«Nič več ne vem, kaj delam, kaj govorim. Zdaj lahko vidiš vso mojo zlobo, kako te je hotela nocoj prevarati, preslepiti, da bi verjel v ljubezen. O ne, to ubogo izmučeno srce ni zmožno roditi enè same blage misli, enega samega čistega hrepenenja. In vsega je kriv on! Koliko časa že bežim pred njim, kajti vse je že slutila duša v njegovem obrazu. Danes pa se mi je razodela resnica. Poslušaj, on je ljubil mojo matèr in ta ubožica se mu je vrgla v naročje. Da prikrijeta svetu strašno sramoto, sta prodala mene. Koliko vere je pač imela moja mati, da ni slutila njegovih umazanih krempljev, ki so segali le po denarju. Morda je varal tudi

njo. Črke, katere so oskrunile nedolžno čisti papir, razodevajo vse. Rečem ti, vse je plesalo pred mojimi očmi, ko sem brala takorekoč pogodbo, s katero zaslepljena mati prodaja svojo hčer. Temu goljufu ni bila sveta še nobena duša na svetu. O, ko bi vedel oče. On, svetnik dela, tabernakelj časti in poštenja, bi moral gledati, da se je polastil njegovega dolgoletnega zidanja človek, komur je barantanje za duše najslajša zabava. Koliko greha nosi ta človek na duši, tega si niti misliti ne moreš. Zdaj veš vse. Milan, kar je še ostalo življenja v tem telesu, vse bo posvečeno maščevanju nad njim, da ga stre za vse grehe, za vse ljudi, nad katerimi se je pregrešil. — Mlada in nespametna sem se dala preslepiti od bogastva, pa me je zadelo prav v srce. Tega moj ponos ne more prenesti. In ti boš nosil večno kletev na svoji vesti, ako živemu človeku razodeneš, česar bi ti nikdar ne priznala, da me nisi zmučil do dna. Pa prav si imel! Kako bi mogel verjeti temu blaznemu laganju, s katerim sem te poskušala pridobiti zase. Zdaj veš resnico, odpusti mi vse nocojšnje laži. Samo usmili se me.»

«Kaj naj storim zate?» Strašni krik nekdanj tako ponosne duše ga je oglušil. Ves zmeden je sedel pred njo, ki je skrivala svojo glavo v dlaneh. Tako majhen pred tem trpljenjem se je zdel in le on, Vseusmiljeni, bi lahko položil svojo roko na njeno glavo ter ozdravil zastrupljeno srce.

«Ne stori mu, kar si obljubil nocoj. Vse vem, prebrskala sem vse predale, celo prisluškovala sem pogovorom, kjer se je razodelo, da bo vsak hip poginil. In s tvojo pomočjo se dvigne, verjemi mi. Od vseh plati ga grizejo enako podle duše, toda večna pravica strmoglavlja enega za drugim. Pusti ga, pojdi drugam, potem vem, da je končano ž njim.»

«Lina, čudna je tvoja zahteva, kolesje narave želi ustaviti. Verjemi mi, vse bi storil zate, le tega ne, česar me prosiš. In povem ti, tudi žena bi klečala zaman pred menoj s takimi prošnjami, odrekel bi ji. Morda je res, da iz zgolj napuha pričakujem tistega dne, ko posije solnce med vrteča se kolesa in bom gledal podajajoče si železne roke. V dolgih nočeh sem krožil nad delom, presanjal marsikatero noč in že omahoval slaboten ter malo-dušen. Zdaj prihaja trenutek. Ali veš, kaj to pomeni, Lina? Kako si moreš misliti smreko, da bi sama povesila svoje veje, ki so se vsako minuto tako hrepeneče obračale za solncem; a glej, zdaj so lepe, da bi človek mislil, da jih je napuh sprostrl v čudovite pahljače, izpod katerih lije tema in smrt slabejšim družicam?

Če je ne podre vihar, ali se je polakomni človek, bi rastla v večnost. Le bolezen, v istem deblu spočeta, kjer se pretakajo sokovi iz zemlje, ji nažre življenje; tedaj se sklone in udano pričakuje konca.»

«Ne razumem!» je zašepetala.

«Takoj se to zgodi, Lina, le za hip pozabi svoje strupeno sovražstvo. Mogoče razjasni moja beseda tvoje obličje. Glej, nismo li podobni kamnu, kateri se utrga sredi sivih pečin, pa s takim veseljem strmoglavi v globino, da je njegovo vriskanje po zraku en sam krik radosti, od katerega odmevajo v stoletnem molčanju okamenele stene. Oj, če bi vedel ta kamen, da se v prah zdrobi tam spodaj, kaj meniš, da bi se utrgal in bi tebi zastajala sapa, če ga gledaš, kako se je vrgel v naročje globin? Né, ne! Tam gori bi ostal in izpod kamnitega čela zrl v brezčasje. Zato ti rečem, le malo sem videl ljudi, ki se niso utrgali, ampak obstali, kjer so, kajti spoznanje njihovo je silnejše. Mi pa smo na potu in nas čaka razodetje v globinah. Glej, tega spoznanja pa si ne moreš izmisliti, ampak roditi se mora s teboj in šele takrat se ustaviš, predno si se utrgala. Kdor pa drvi naprej, temu je usoda pisana v globinah. Blagor jim, ki že ob rojstvu motre mirno v brezčasje.»

«Zdaj te popolnoma razumem, Milan! Neznani svetovi se mi odpirajo, nihče še ni govoril z menoj tako. Tudi jaz drvim in hvaležna sem ti, da me nisi poskušal ustavljati.»

«Vedno več je proda v globinah, vedno nižje so gore. In pride čas, ko bo vse ena sama velika ravan, sprostrta pred obličjem solnca.»

«In tedaj se nihče več ne utrga?»

«Nihče!»

«Veruješ, Milan?»

«Verujem!»

Nekaka omotica je sladko utrudila njene ude; nalahno zlek njena nazaj je zaprtih oči poslušala in spraševala.

«In tvoja žena, Milan?»

«V moje življenje se je njeno prelilo. Ona ne išče ter ne mori duše z razglabljanjem; udano sledi življenju, kakor toliko ljudi na svetu, ki so ustvarjeni le za druge. Žalost prikriva s smehljajočimi očmi, iz skrbi prede zlate niti ljubezni. Visoko nad nami drži kelih sreče.»

«Sreča? Kaj je sreča, Milan?»

«Biti vesela, da živiš! In tvoja volja živeti je ena sama brezmejna radost.»

«Tako enostavno?»

«Da!»

«Zdaj vem, zakaj si rekel, da mi je glavo strla!»

Vidno utrujena, je ležala pokojno, kakor bi pozabila vse, kar se ji je nocoj ponesrečilo. Žafran, ki je ves bled ponoči pognal iz zemlje, zardi v jutranjih zarjah. Tako nežna rdečica je plala zdaj na njenih licih. Na ustnicah je vzcvetel smehljaj rože, odpirajoče svoj kelih jutranji rosi.

«Ne stori, Lina! Štiristo ljudi bi se maščevalo nad tvojim rodом.»

Vstal je in ji podal roko. Molče mu je odzdravila; ko pa je ostala sama v sobi, je še dolgo strmel za njim smehljaj; vedno bolj blažen in udan; nič več se ni bal, da mu izda, kako ga je vzljubila.

«Morda edini, edini, ki ga ljubim,» je šepetala, a izmučeno telo se je branilo vzeti novo breme na svoje bele grudi, ki so s svojo mirno, enakomerno valujočo pesmijo uspravale nemirno srce.

Brajda še ni prestopil železnih vrat notranjega vrta, pa mu je zastal korak v ognjenih curkih gospodarjevega avtomobila, drvečega skozi dvorišče.

«Oho, gospod inženir! Bravo! Zdajle pa kar z menoj na konjak! Prileže se takole zjutraj, žile napne, da ne splahnejo pred dnevom.»

Brajda se je opravičeval.

«Le nikari! Nekaj novega vam povem!» in že ga je stiskal pod pazduho. Pod okni soproge je nekoliko trenutkov postal, pa kakor bi ničesar ne opazil, zadovoljno zaprhal: «Lepo jutro! Čudovito jutro! In zdajle konjak, malo fine, hamburške slanine, dišečo cigareto in uživajte življenje na mehkih blazinah do razkošja.»

«No, kako?» Surovo in izzivajoče ga je motril pred kredenco, pogledujoč ga od obeh plati: «Prosit!»

«Vso noč v pisarni, he, he! Uganil, kaj ne? Ho, ho, poznam vas dobro, kaj ne?» Porogljivo mežikajoče oči so menda vse uganile. «Torej prosit, na naše delo! Veste, kaj sem zvedel to noč v mestu? Škrinjar je že podpisal pogodbo na licitaciji državnega zakupa. Najnižje cene, pomislite. Vsem nam lahko zavije vrat; ugodnosti, ki so zvezane s to pogodbo, ga v par mesecih pomiljonijo, da, tudi visoki gospodje tam gori niso tako brez greha! Ampak mi še nismo brali zadnje maše, ne, Škrinjar! Če mu le vrag ni na repu prinesel zvez, ki jih ne zlomiš zlepa! Dajte, gospod

Brajda, še malo slanine! Takole, vidite, in sedaj na svidenje! Čakajte, prižgite si cigareto! Kdaj boste gotovi?»

«Če gre posreči, v dveh, treh tednih!»

Plosknil mu je v roko ter ga spremil do vrta.

Zavžite čašice konjaka so ga v resnici osvežile.

Izza gora so se že križali svetlo nabrušeni meči napovedujočega se solnca. Visoka smreka je izpustila iz objema svojo družico, v lahnem vetru se je sprostrla v lastno smer. Bilke, še rosne od poljubov, so vztrepetale ter sramežljivo pogledale pisane rože, odpirajoče svoje kelihe. Zemlja je obmolknila, najtišje šepetanje noči je ugasnilo in ko so prve razposajene tice švignile izpod krila dreves, da razodenejo solncu tajnost noči, so že planili izza modrih grebenov razpenjeni belci solnčnega voza ter teptali čez zemljo, da so pršele iskre pod njimi na vejah, poljih, gorah. Izdihnil je poslednji nemir. Trave, rože, ponosna drevesa so se zasmejala, ko jim je bleščeče solnce dražilo oči z žugajočimi žarki za njih skrivnosti. Tudi Brajda ga je smehljajoče pozdravil: «O, kdaj si vstalo danes zjutraj? Pol zemlje si že preromalo. Marsikateri lahkonomi Japonki si otrlo solze, potolažilo in razjasnilo skrbi polno obličje kleče te pričakujoče Arabke, preneslo si vročo molitev bdeče Turkinje v svetišče črnega kamna, daj, zasmej se tudi hčerki naše zemlje, preženi ji zle misli, požgi pajčevino sovraštva, s katero jo je omrežila nocojšnja noč. Poglej v njeno izbo in njen obraz se posmeje.»

Od solnca oblit je stopal proti domu in doživetje noči se je izločilo iz njega v dolgo senco, ki mu je zvesto sledila po travnikih.

(Dalje prihodnjic.)

Fran Albrecht:

Iz knjige ljubezni «Moj beli albatros.»

I.

Plazovi obupov in črnih strasti
so lili se mi čez dušo
v mrzli pomladi moje mladosti.
Ni še pogvalo mi cvetje, ni še ugasnila noč.

Temno sem gorel z nečistim plamenom
v arktičnem jutru, nad velemestom
se dim je valil nalik želvam ogromnim,
črnoognjeni dim moje duše.
Tokrat sem življenje proklel.

In s studom sem se obrizgal kot gobavec z grehom.
 In vedel sem, da ni Boga,
 in da je človek degenerirana žival,
 grizoča z umetnimi zobmi.
 Takrat nisem več živel življenja.

Živel sem Kaos!
 Bil sem kamen, ležeč v jarku,
 in plitka, kužna mlakuža krog njega
 in strupena, tuberkulozna tema nad njim.
 In bilo ni luči ne znotraj, ne zunaj,
 ne slutnje luči. Bilà je temà.

In potem je zasijalo od mirijad bliskov,
 ko je skočila zemlja s tira
 in je zagrmelo v oceane vesoljstva
 v divjem neurju.
 Jaz pa sem padal na tla
 nalik velemu listju z drevesa.

In skozi rdečo temo, ki je slepela oči,
 je oživela Groza. Groza kreature.
 Gledanje slepega. Življenje mumije.
 Razum blaznega. Zdravje okuženega.
 In v krčih boleznega žara se zvijal je veli list.
 Takrat sem pričel goreti.

Goreti s tihim, plahim, belim plamenom,
 kakor golob, ki kroži nad streho gorečo.
 Bil je moj dom. Moja mrtva ljubezen.
 Tihi, plahi, beli moj plamen,
 moj beli albatros!

Krila svoja razpel sem nad njim
 in pričel sem leteti. Vonj zemlje domače
 je nosil mi krila.

In bila temà je temnejša in rdeča in vse bolj grozeča
 in stala je kakor birič na pragu vsakega doma
 in trgala iz njega Življenje ter Smrti ga žrtvovala.
 Jaz sem proklel jo, zločinsko temo, zaslutil sem vaše:
 Vase in v svojega brata. V skrivnost svetotajno
 Življenja.

Takrat sem pokleknil na tla
 in sklenil sem roke in molil:

Trpljenje je oče Življenju,
 a mati mu je Ljubezen.
 In kdor ni nikoli umrl,
 ne bo nikoli živel.

Z molitvijo v srcu sem stopil na travnik,
 ko noč je ugasnila, cvetje poglalo.
 Na pragu hiše je stala žena
 z roko na srcu in z rdečo rožo,
 moj beli albatros!

II.

Razpniva krila, albatros,
 razpniva, poletiva,
 adijo, sreča kriva!
 Že z vozom čaka Helios.

Midva, svobodni ptici,
 voziva se nad svetom,
 s širokim, smelim letom
 utéciva temnicil!

Proklet je, kdor na tleh čepi
 golazen v črni prsti,
 še pop ga ne prekrsti,
 če bog mu kril ne podeli.

In gloda, grize, rije
 in plah in sužnji gine,
 a kadar solnce sine,
 se v svojo luknjo skrije.

A kdor je solnca sin, gori
 in vekomaj bo gorel.
 V plamenu sinjem orel
 preko svetov leti.

In nama oče Helios
 je srca dal ognjena,
 iz luči dva plamena
 razpniva krila, albatros!

France Bevk:

Demon.

otkrkal sem pri znancu — prijatelja bi ga ne mogel imenovati — in ta mi je odprl. Ne poznate ga, videli pa ste ga že nešteto krat. Opis njegove visoke, mračne postave ne bi zadostoval, takih ljudi kot on, je mnogo. Človek, ki ga najdeš veselega in žalostnega ob enem, vedrega in mračnega, prijaznega in tujega.

V njegovi sobi je velik nered in vendar ve za vsak popirček, ki leži na tleh. Pet knjig leži odprtih na mizi, do srede prečitanih, šest rokopisov je do srede izgotovljenih in nedokončanih. Hodi po sobi sem in tja in snuje. Včeraj je trdil eno, jutri je iznašel drugo misel in že sedi, da jo vrže v življenje. Še ni napisana, je zanj zastarela in bi jo poteptal. Spet hodi po sobi iz kota v kot kot vjeta žival in išče izhoda.

Dal mi je stol. Na mizi so ležale popisane pole, on je hodil iz kota v kot.

«Ne morem delati,» je dejal mračno, skoro žalostno.

Res je bila zadnja stran popirja za polovico prečrtana, poteze pisave so bile šibke, besede popravljene, znak raztresenosti in duševne medlosti.

«Vsakih pet sekund sem pogledal skozi okno. Vsaki dve sekundi na sliko nad pultom.»

Pod oknom je šumelo življenje ulice, nad pultom je v temnem okvirju visela slika debelušne ženske, s tistim pogledom, ki ne razodeva ničesar drugega nego meso, kot pri večini žensk; eno ramo je imela golo.

«Ali ljubiš ženske?» me je vprašal, ko je videl, da visi moj pogled na sliki.

Nisem mu vedel odgovoriti. Bil sem v zadregi. On se je smehljaj s smehom, ki je bil podoben tihemu zmagoslavju.

«Na to vprašanje je nemogoče odgovoriti. Razmišljal sem to že marsikatero noč, mislil sem, da leži odgovor na dlani; ko se je storil dan, je vpihnil mojo misel. Glej, onale ženska, ki me danes gotovo več ne pozna, ker ženska si ne zapomni nikogar, me je nekoč premotila v mraku in pri luči. Tisti hip sem mislil, da je šestnajstletna. Ko je padla krinka z obraza, sem spoznal, da jih ima štirideset in da je silno nagnusna in da je že prepozno. Nisem vedel, kaj naj storim od sramu.

Ta slučaj mi je prvi odprl oči v spoznanje in danes ne ovijam z gloriolo nikogar več. Med telesom in dušo se bije dvoboj — ko te neha gristi telo, te grize duša od sramu nad tvojim početjem. Zakaj vselej pade krinka po tistem sleparstvu, ki ga ne morem imenovati, ker zame nima imena.

Danes sem sklenil, da bom delal. Zakuril sem si peč, kupil si cigaret, skuhal si čaja. Ko sem prijel za pero, se je tik pred mene v mizo zapičila podoba, pol boginji pol prascu podobna. Ni ga človeka, ki bi mogel to opredeliti ali naslikati, ta podoba je sedla na moje možganske vozle, vzela nitke med svoje prste in me vodila. Moje misli so blodile kot pijane. Prijel sem se za čelo. Hotel sem jih obvladati z vso energijo... pa je zaplesala pred mojimi očmi čudna postava, kot na vrvi igralka iz cirkusa.

Pretrgal sem vse prikazni, izvirajoče iz krvi, in sem planil na ulico. Bežal sem po ulicah gori in doli, gori in doli, po dežju in blatu, dokler se nisem utrudil. Potem sem iskal prikazni z očmi, dokler se me ni v mraku oklenila roka:

„Moj sramežljivi črnolasec!“

Z nesramno kretnjo je odgrnila zavese tistega vsakokratnega bednega spoznanja in padla je krinka. Medicejska Venera se je spremenila v gnusno čarovnico. Ubil bi jo bil...

Ne sovražim ženske, niti je ne ljubim. V mojem svetu, ki sem ga napolnil z lastno mislijo, nima prostora. In če bi jo davil, bi ne mislil, da davim njo, ampak tistega lastnega jaz-a, ki se noče pokoriti mojim zakonom.

To je blazno! Hodim gori in doli in gori moje telo, grem na ulico, da se telo umiri in poginejo pošastne prikazni — zdaj gori duša, polna tistega gnjusa in sovraštva, ki je samo vredno, da bi o njem razmišljal vse življenje. To ni boj in greh na zunaj, proti svetu; to je boj in greh v meni, ki razjeda moje najlepše ure.

Če se boš enkrat tega zavedel, boš tolkel z glavo ob zid in ne boš mogel živeti. Ljubi ženske in ne segaj na dno vsega...»

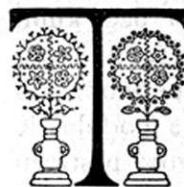
Ko je to izgovoril, je pogledal na sliko debelušne ženske, zakrohotal se je in v hipu vtihnil; nato je zopet hodil po sobi iz kota v kot in gledal mračen in tih v rdeče pisan tapet, razpet od peči do okna v kotu.

«Morda bom delal po noči.. Ne segaj na dno vsega, ker je prazno...»

Ivan Zorec:

V ljubezni.

(Iz romana «Zmote in konec gospodične Pavle».)

Isto leto je bila čudovita, lepa pomlad. — Po dolgi zimi, ki je predolgo in pretesno tiščala na trudno zemljo, je sveti junak Jurij kar naenkrat zmagal pošastno zimo in ji nagloma otel deviško pomlad. — In vsa priroda je zapela v radostnem zboru, ki se je nastanil v žametnomehko brsteči hosti, nad nežno zelenimi tratami, posejanimi z dehtečimi mladimi cvetkami, in nad klijočim, v stoterih bravnih razlikah se prelivajočim, dobro letino, zdravje in življenje obetajočim poljem.

Bilo je čudovito lepo in veselo, solnca in toplih sapic polno mlado leto.

Bilo je kakor po hudi, krvavi bitki široko, steptano polje, ki se v doseženem božjem miru, pognojeno s krvjo in prestanim mučeniškim trpljenjem zdravih junakov, naposled razcvete in vdano rodi.

Bilo je lepo kakor na lastni zemlji, prijazno kakor v hiši očetovi in milo in sladko kakor v srcu izgubljenega sina, ki truden in skesan pribeži iz daljne, trde tujine pred sveti, nepozabni prag še v sanjah gledanega rojstnega doma.

O, človek bi bil pokleknil sredi tiste prekrasne doline, bi potopil vse svoje strte nade, vse svoje bridkosti in skrbi, vso svojo razbolelo nebogljenost in vse svoje veliko gorje; bi potopil vse, vse v zahvalne zборе zelenečih host, v komaj slišno brnečo pesem, dihaajočo in plovečo nad zelenimi, cvetočimi tratami in nad mladoletnim poljem, živečim v svetem blagoslovu; bi potopil vse svoje grenko in boleče domotožje in bi se razjokal sam nad seboj in od mile sreče tistega blagega trenutka.

Pavla ni slišala zahvalnic, ni videla lepote, dovzetne vsem pokojnim srcem. Ni videla. Vroča domišljija jo je gnala do usodnega razpotja. Tu je omahovala in gorela v boju s skušnjavami. Volja življenja ji je bila močna, premočna, pa tudi ponos osebnosti in zavest časti in vesti sta bila silna.

Samozavest in vest sta se boreče upirali ob vseh pregostih Jernejčičevih naskokih.

Vroča, enako močna mlada bojevnika sta obstajala in se merila. Rastoče in zoreče, zdravo mladoletje njunega prekipevajočega življenja jima je drhtelo v vseh živcih.

Bolj nego vse rane, bolijo v boju omagani, upehani živci.

Pavla je dosti prejkotala v tistih lepih, solnčnih dnevih. Jokala se je, če se je zaklenila v svojo ozko sobico, jokala se je, če je sanjala po belih stezicah med vrtnimi gredicami, jokala se je, če je begala po mehkih potih med cvetočimi njivami, poljočimi v lahkem valovanju krotkih sapic, jokala se je —: vse kakor takrat ob prvih odlomkih svojega življenja, presajenega iz šumnega mesta v tisto tiho, prijazno dolino.

In tudi zdaj je šla do prijateljice Ivanke.

Ivanka pa je bila nevesta, oklicana nevesta vdovca Kozlevčarja. V dočakani sreči se je kar pomladila. Iz oči ji je gorela svatovska radost, po vsem obrazu ji je igralo blaženo in samozavestno zadovoljstvo, smeh in beseda sta ji bila kakor žvrgoleča pesem v mladi hosti, kakor slavnostni spev cvetočih trat in zorečih njiv.

«Saj sem ti pravila,» je trdo dejala srečna nevesta, «pravila, da se boj sebe same najbolj. Nisi me ubogala. Igrala si se, na dve strani si se igrala.»

Pavla je pobešala oči, v zadregi je mečkala robec, v grlu jo je dušilo.

«Kaj pa Jerin? Ubogi Jerin —,» jo je na kratko prišla Ivanka.

«Samo Jerin, samo Ivan bi mogel pomagati. Če ga ne bi imela tako rada, vse to ne bi bilo, kakor je.»

«Preveč vihre je v tebi in premalo potrpljenja. Zvesta bodi sebi in njemu! V tem je ves nauk.»

Tako jo je odpravila modra nevesta Ivanka, ki ji Pavlino vedenje ni bilo všeč.

Kakor okregana učenka je šla lepa Pavla domov. V srcu jo je pekel hud kes, ker je tudi sama začela spoznavati, da se je bila zaupala preveč.

Ali ob prvem Jernejčičevem posetu ji je mehka volja spet omahnila. Zmagovito se je smehljala njegovim snubitvam, rdela je ob njegovih vročih prošnjah in se našla tako rekoč še le v zadnjem trenutku.

«Ne!» je odrezala in se ni več smehljala in ni več rdela; spomnila se je Ivankinega nauka.

«Pa zdravi!» je zamolklo dejal Jernejčič in je šel.

Ko so v veži utihnili njegovi koraki, jo je zbolelo vihravo srce, da bi se bila skoraj zgrudila. Planila je k oknu in je strmela za doktorjem, po licu so ji vrele vroče solze.

Tiste solze so bile olajšujoče. Kakor bi bila z njimi oprala vse svoje nezveste misli, je vzdihnila, ko je za ovinkom poti izginil nevarni zalezovalec njene omahljive kreposti. —

Popoldne je prišla k njej Brigita. Zmerom vesela ženska se ni smejala; čisto resno in skoraj otožno jo je gledala.

«Tale doktor čudno rad in dostikrat hodi k vam,» je dejala; oči je umikala, ko je govorila.

«Hm.»

«Če bi jaz bila vi, bi ga zapodila.»

«Zakaj, no, zakaj?» je zardela učiteljica.

«Zakaj? Ker ni mož! Danes ga je Groznik ščipal zaradi vas, on pa se je dvoumno smehljaj, da je malo manjkalo, pa bi bil dejal, češ, da njegova pota niso zaman.»

«Kdor molči, vsem odgovori.»

«Ali pa vsem pritrjuje.»

«Povejte, kaj drugega povejte,» se je vznemirila Pavla.

«Ne vem dosti. Groznik in Groznica sta prijatelja. Včeraj sta složno ozmerjala nadučitelja. Mož je postal siten. Vedel se je kakor jež v lisičini. Revez, kaj bo počel brez Groznice?»

«Bežite, bežite! To so bile same čenčarije.»

«Kakor hočete. Te ljubezni je torej konec. Zato pa bomo imeli v hiši poroko.»

«Srebrno?»

«Rožnato: Janez in Metka se vzameta. Fant je dobil po neki teti hišico in nekaj zemlje in zdaj jemlje Metko. Menda udarita že to jesen. Kdaj pa vidva?»

«Katera ,vidva'?»

«Vi pa Jerin, če ga ni že kdo izpodrinil.»

Pavla je v zadregi obrnila pogovor drugam.

Po tem obisku jo je prvič začelo skrbeti, ali ni prišla že v jezike. Jerinu je pisala vroče pismo.

Namesto odgovora je prišel Jerin sam. Zaradi neke nalezljive bolezni med otroki je oblast ustavila šolski pouk.

Povedala mu je vse in odkritosrčno.

Mladi profesor je nekoliko pobledele, potlej pa se je smehljaj:

«Saj se ne čudim, da je tiščal za teboj,» je dejal, pijoč z željnimi očmi njeno razcvelo in zorečo lepoto.

Pavli se je zvalila težka mora s srca. Od ljubezni in hvaležnosti so se ji orosile velike jasne oči.

«Ali me imaš res še rad?»

«Moja ljubezen ne bi bila vredna nič, če ti ne bi zaupal.»

Rekel ji je preprosto in mirno.

To je Pavlo zbolelo; zakaj spomnila se je, da je bila nanj večkrat skoraj že pozabila.

«Vidiš, Pavlica moja, zmerom sem mislil na te,» ji je odkrival svoje blago srce. «In odločil sem, da boš v kratkem moja draga ženica — če še tako misliš,» ji je poredno pobožal zardelo lice, ki se je hotelo skriti na njegovih prsih.

«Oh—» je zaihtela; v tistem vzdihu je bila neskončna radost.

Ko je doktor Jernejčič zvedel, da je prišel Jerin, ga je brž obiskal. V Mali Studenec se je pripeljal prazničen, lep in dobre volje, kakor bi prišel vabit v svate.

Jerin je bil precej presenečen, vendar ni z nobenim trenom oči izdal, kar je vedel o Jernejčičevih obiskih pri Pavli.

Doktor je tako pogosto hodil v Mali Studenec, da se je z Jerinom prav sprijateljil. Oba gospoda sta večkrat obiskala Pavlo. Vsi trije so bili zadovoljni in srečni, posebno Pavla, ki se ji je dobro zdelo, da ima rada oba.

Ob tihi večerni uri so posedali v hladni vrtni senčnici v družini nadučitelja, Groznika, Groznice in Brigitte, kakor takrat, ko so se prvič videli.

«Kje je gospod Slabè?» se je domislil Groznik.

«Pred kratkim je bil v sodni praksi, pa je moral odnehati, ker je nevarno zbolel.»

«Zbolel?» se je začudil Jerin.

«Na orožnih vajah lani se je bil prehladil. Pljuča. Zdaj se zdravi doma na Gorenjskem.»

«Škoda bi ga bilo,» je dejala Groznica.

Ali bolni Slabè jim je bil predaleč, da bi bili še dosti govorili o njem. Zabava jim je šla tudi brez njega.

Prvo in glavno besedo je imel Jernejčič. Doživel je čudovitih in veselih dogodkov in pripovedovati jih je znal živo in nazorno.

Pavla ga je pohvalila, da pripoveduje lepo in gladko.

Ko je govoril, je gledal le njo kakor bi pripovedoval samo njej. V pripovedovanju je vpletal zares lepe in pesniške opise, da ga je človek rad in lahko poslušal.

«Oženili bi se,» se je vtikala Groznica. Jezilo jo je, da jo zgovorni doktor še pogleda komaj, čeprav je venomer z obema rokama segala v lase, ker je vedela, da ob taki kretnji zakipi vsa njena košata obilnost. «Oženili bi se; pri vas ženi ne bi bilo dolgočasno,» je ponovila in obstala v svoji kretnji, kakor bi ga hotela opozoriti nanjo.

«Saj bi se, pa se ne morem,» se je po sili nasmehnil.

«Ali se vam je kje zapelo?» se je smejal Groznik.

Brigita ga je grdo pogledala in na dušek izpila velik napitni kozarec vina.

«Ne morem se, ker zmerom zamudim,» je skoraj jezno odgovoril odvetnik.

«Zato ni nikoli prekasno,» je ugovarjal nadučitelj in si počasi iztrkaval pipo.

«Tista, ki bi jo rad dobil, me ni marala, ker me je bil prehitel že nekdo drugi. Saj pravim: zamudil sem.»

«Kdaj je to bilo?» je hotela vedeti Groznica in se mu je zagledala v nekoliko zardeli obraz.

«Še v mestu, gospa,» se je nasmehnil; oči so mu hodile po obrazih, na Pavlinem se tokrat niso ustavile. «Takrat sem bil še zelo mlad; mlad in živ, neugnan in zdrav, da sam nisem vedel, kaj bi z močjo in mladostjo, ki sta mi pokali in vreli po žilah.»

«O, saj ste še zdaj prav mladi,» ga je zadrževala Groznica.

«Hvala!» se je naklonil, segel po kozarcu in žejno pil. Potlej je nadaljeval:

«Punčka je bila zelo lepa in zelo blagega srca. Zvabil sem se z njo, tudi v očeh sem ji videl, da me ima rada, ali ženina si ni dala izriniti iz srca. Tako sem moral odnehati jaz, večni zamudè, kakoršno sem.»

«Čisto pravilno,» je polglasno ušlo Pavli.

«Čisto napačno, gospodična,» se je razburil. «Napačno, ker je kljub vsemu nisem znal pridobiti. Midva bi bila morda srečna, — s tistim drugim ni bila.»

«Morda ste bili tega krivi sami?»

«Kriv sem bil, ker sem bil malodušen in obziren; kriv sem bil, ker nisem umrl, ko sem jo spoznal. Zakaj moja ljubezen je dušila njeno zakonsko ljubezen. V srcu ji je tlel žar mojih snubečih oči. Toliko sem bil kriv. Ali sem pa bil zares kriv, ne verjamem. Ali če sem bil kriv jaz, je bila kriva tudi ona sama. Zakaj mi ni takoj razločno odkimala?»

Pogled mu je spet šel od obraza do obraza, na Grozničnem je obstal.

«In tako ste obupali?» se je začudila.

«Kesneje se mi je sreča še enkrat nasmehnila, pa samo prav od daleč. Morda zato, ker je bila devica še mnogo, mnogo lepša. Njena lepota mi še gori v srcu in ne bo mi umrla do moje zadnje ure ne.»

Naenkrat je utihnil kakor bi se šele zdaj zavedel, da je preveč govoril in preveč povedal.

«To ni nič,» se je smejal Groznik in mu je natočil.

«Saj res: pijmo!» je vzkliknil doktor. «Pijem na zdravje in srečo nedosežne ljubezni!»

«Pijmo — to je beseda!» je vpila Brigita in se je smejala. «Kaj bi z ljubeznijo? Ob nji se človek samo užeja. Mi smo pa mi!»

Pavline oči so se skrivale, roke so ji urno mečkale žepni robec. Mislila je, da jo vsi gledajo. Najbolj se je bala Ivanovega pogleda.

Ali Ivanov pogled je bil čisto miren.

Tudi vsi drugi so spet verno poslušali Jernejčiča.

«Ljubezen je življenje, pravijo,» je modroval. «Jaz bi dejal, da je trpljenje. Vse sladkosti, ki jih ima ljubezen, ne odtehtajo, ne poplačajo muk, ki jih človek mora prestati zaradi nje. Človek človeka v ljubezni samo trpinči. Še Bog tepe tistega, katerega ima rad!»

«Dobra je ta!» se je smejala Brigita.

«Futuristi hočejo ljubezen odpraviti. Znanstveniki bodočnosti hočejo dobiti serum, ki bi množil človeški rod brez očeta in brez matere.»

«Hvala Bogu, da nisva prekasno privečala na svet. Kajne, učenik?» se je zasmel Groznik.

Na smeh je šlo tudi vsem drugim.

«Tudi meni je prav, da sem že zdaj tu. Saj človek ne ve, kaj bi na primer jaz takrat zamudil. Ampak tudi taka ljubezen, kakršna je, zasluži, da trpimo zanjo. V ljubezenskem trpljenju je dosti sladkosti in neizmerno dosti lepote. Brez ljubavnega trpljenja ne bi imeli umetnosti, ki blaži in miri človeka, brez ljubezni in njenih prevar bi bilo življenje pusto. Kaj bi bilo življenje brez konfliktov? Nič, življenja ne vredno mevžanje!»

«Vsega nisem razumela, mislim pa, da ni napačno, kar ste rekli,» je tiho rekla Brigita in resno gledala zdaj odvetnika, zdaj Pavlo, zdaj Jerina.

Groznikova in nadučitelj sta se tudi spogledala. Nadučitelj je vzdihnil in si natlačil pipo. Ko jo je prižigal, so se mu tresli prsti.

«Nekoč,» je nadaljeval odvetnik, «sem si bil iz nekega spisa prepisal ljubavno pismo, ki je bilo priloženo med dokaznimi prilogami.» — Iz žepa je potegnil beležnico in je bral:

«Preljubi moj Jože!

Moje srce te čaka vse frdne noči, tebe pa še in še ni. In prosim Boga, da ti pravo spoznanje da. Ker čakam zastonj tudi nocoj, mi teko iz oči solzice, same grenke vodice. Če me ti zapustiš, mi veliko žalost storiš.

Zdaj si moram solze iz oči izbrisati in ti potlej dalje pisati. Na mojem vrtu štiri rože cveto.

Prva roža je bela: — da bi najina ljubezen cvetela. Druga roža je zelena: — da bi bila najina ljubezen poštena. Tretja roža je rdeča: — da bi bila najina ljubezen goreča. Četrta roža je pisan cvet: — ti si zame več ko ves svet!

In zdaj ne morem več pisati, ker si moram zmerom oči brisati.

Ob postelji bom pokleknila in bom goreče molila, da bi bil srečen in zdrav in zmerom tako kakor je prav; da ne bi pozabil mojega srca, ki te noč in dan rado ima. Pomagaj Bog in sveti Jožef in Devica Marija, da se moja ljubezen do tebe preprije!

Jutri bo rožmarinovo jutro in bo nageljnov dan, nama obema od Boga poslan. Pa bo večer in bo dolga noč, pridi mi, dragi, za lahko noč na milo pomoč!»

Te preproste in vendar tako presrčno vdane in željne besede neznane device, ki je ljubila v strahu in hrepenenju, so vse skupaj skoro do solz ganile.

Še Brigita, ki se je takim čustvom zmerom le smejala, se je molče zagledala nekamo predse.

Groznica je dvakrat, trikrat trenila z vlažnimi vekami in globoko vzdihnila.

Nadučitelj je valil močne tobačje dime in gledal sitno večšo, naskakujočo svetilko na mizi.

Groznik je molče segel po prazni steklenici in je šel.

Ivan je začuden gledal razburjenega doktorja. Toliko občutja mu ni pripisoval.

Doktor je počasi spravljal beležnico in sevajočih oči čakal na Pavlin pogled. Zakaj samo njej se je spovedal, samo zanjo je govoril ves večer, samo zaradi svoje ljubezni je bral tisto pismo, — vse samo za Pavlo, ki jo je izgubljal.

Pavla je drhtela od razburjenja in strahu. Natanko je vedela, da veljajo vse Jernejčičeve odkrite in skrite besede le njej.

Strah jo je vrgel pokonci. Da jo boli glava, je rekla in je šla. Besede, ki jih je izgovorila, so bile komaj slišne.

Jerin jo je spremil, Jernejčič je žalostno gledal za njima. Jerin se je hitro vrnil in se je poslovil.

Tako se je razdirala družčina.

Samo Brigita in nadučitelj sta še posedela pri Grozniku, Jernejčič je pa kar po sili spremljal Jerina.

Luna je sijala, črički so peli, daljni fantovski vriski so vzdihovali v belo, prijetnohladno noč.

Gospoda sta molče in počasi šla po nekoliko napeti cesti.

Jernejčič je imel droban, neenakomeren korak; zakaj vino se ga je bilo malo prijelo.

Jerin je bil zamišljen; v razburjenosti si je prižigal cigareto. Jernejčičeva družina mu ni bila kaj prijetna.

«Gospod profesor,» je Jernejčič nazadnje ogovoril molčečega tovariša, «nikar mi ne zamerite, ampak danes sem že toliko povedal, da bi tudi z vami rad govoril moško besedo.»

Jerin se je nehote ustavil in ga je mirno gledal.

«Gospod profesor, prosim, kakor mož z možem govoriva: Oprostite, ali imate gospodično Pavlo zares radi?»

«Vprašanje za vprašanje: Kaj to briga vas?»

«Odgovor za odgovor: Briga me, ker jo imam rad jaz!»

«Priznanje je moško in odkritosrčno. Povejte še to: Ali vas ima tudi ona rada?»

«Ljubosumje —. No prav: Ne morem trditi z gotovostjo; mislim pa, da bi me imela rada, če bi se umeknili vi.»

«Čudni ste, oprostite —,» se je oddihaval Jerin.

«Bolan sem in ne ozdravim brez nje; umrjem, če je ne dobim.»

«Gospod doktor, ali se zavedate, da ste zelo neokusni in drzni in da bi vas moral zadaviti za to predrznost?»

Jerin je skrčil pesti in se bodeče zagledal v zadihavajočega se odvetnika.

«Zavedam se samo tega, da je od te ure zdajle odvisna vsa moja sreča. — Kakor Boga vas prosim: Odnehajte, umeknite se!» je skoraj zaihtel nesrečni mož.

«Ali ste na sejmu in se pogajate za kravo?! Fej!» je siknil Jerin in je naglo odšel po cesti.

«Prosim, samo še trenotek!» je Jernejčič skočil za njim. «Do zdaj sem prosil, — znam tudi zahtevati!»

«Zahtevati —? S kakšno pravico?» je postal.

«S pravico ljubezni! Gospodično sem prej poznal kakor vi; prej sem jo začel rad imeti in bolj jo imam rad kakor vi, ker jo imam rajši ko svoj ponos, svoje življenje in vse na svetul!»

«Gospod doktor, zločin je tako mišljenje, zločin je vse vaše vedenje do moje neveste! Ali me hočete prisiliti, da Vas ubijem?»

«Ne bojim se. — Ljubezen in zločin, gospod profesor! Življenje je, sem prej rekel, in pride kakor vihar in ni ji mejá. Nihče se ji ne more upirati. Ali ste se ji mogli vi?»

«Če bi bili pred menōj, bi se ji bil upiral in sramoval bi se bil vsake misli na otjmanje!»

Trdo in jezno je govoril in skoraj zbežal razžaljeni ženin, ker je spoznal, da se ni mogel več premagovati.

Jernejčič je obstal in se je skoraj na glas razjokal. Bil je zelo mehke narave. Počasi je šel nazaj. Bilo mu je kakor bi bil strašno tepen in osramočen vpričo vseh ljudi. V jezi in žalosti je prišel do Groznika.

Na vrtu je bila še Brigita in se je krepila, ker prej ni utegnila piti. Njene kvante je poslušal samo še Groznik, ki je rad imel vesele in zgovorne ljudi.

Miran Jarc:

Vaza s tuberozami.

Iz avtomobila, ki se je ustavil pred dvorcem v zatišju stoletnih platan, odkoder se je videlo po pokrajini daleč do valovitega obzorja, je izstopila v družbi veselih gospodov in gospa gospodična Relindis. — Njeno na barok spominjajoče svileno oblačilo kot tudi njen dom sta bila pravcati anahronizem v primeri z bencinastim brečnanjem motorja, ki se je pomešano z vzkliki družbe (nalikujočimi trkanju odličnih čaš) razprožalo po zamišljenem, stihe provenčalskih pesnikov izdihajočem parku.

Že pri vhodu jih je pozdravila mlada gospa Evgenija, ki so ji v očeh odsevali romani njenih davnih prednikov, pretvarjajočih življenje v pesem in pesem v življenje. — Ko so gostje stopili v sprejemnico, kjer jih je pozdravil gospod, je gospa Evgenija v naglici šepnila svoji sestri Relindis, odhajajoči v zgornjo sobo: «Vilinji je tu! Peterček! Zgoraj te čaka». —

Relindis je sedela v svoji tihi spalnici.

Večerni vetri so vznemirjali rožnate zavese pri oknu in v dekliškem srcu: Dr. Vilinji ... njen svak ... njen davni prijatelj ... nekoč šolarček Peterček, ki ji je znal pošiljati tako svojevrstno pisane razglednice ... zdaj (tri gluha leta so ju že ločila!) ravnatelj velikega izvoznega podjetja in še neznani glasbenik. Popravila si je lase (in tudi misli), ki jih je topli veter razkodral in odšla proti modri sobi k svojemu nekdanjemu prijatelju in kraljeviču.

Pred napol odprtimi vrati je obstala.

Ležal je na zofi, prevzet od dehtenja tuberoz, ki se je razširjalo po vsej sobi iz odlične vaze na modro pogrjnjeni mizici.

V tem hipu (nehote jo je omamila njegova obleka in ritmična zleklenost las) je čudovito doumela bistvo njegovih klavirskih skladb, ki jih je nekoč iz tujine poslal: odišavljena halja, ki prekriva umirajoče telo, duhovno bohemstvo, združeno z oblikovnim dandystvom; morda tudi najodličnejša prisposoba za njen neizrazljivi čar.

«In zdaj ti povem vsebino andanta iz moje najnovejše skladbe: Invalid v etroplanu. Kesneje se razgovoriva ostalo.»

Sedela sta drug ob drugem in Vilinji je začel:

«Živel je otrok z egipčanskimi očmi, rossettijejskimi lasmi, wildejevskimi ustnicami in roke je imel krhke kot godalnega orkestra strune.

Črni možje so ga posadili v temnico in mu dali skladovnico knjig. Dete je rastlo ob njih in že fant je postal, ko je bila skladovnica še vedno neizčrpna. Ali fant je bil tu rad, posebno, ker je zunaj vedno deževalo. Ko pa so zapele mesečinske strune majskih noči, je zadišalo po svilnatem krilu in po žametnih lasch.

In fant je videl, da so knjige črvive in se napotil iz kletke, da poišče svilnato krilo in žametne lase.

In našel je svojo deklico. Ali odkupiti jo je moral s svojimi možgani.

Če je prej pletel iz možganov mrežo, da bi vanjo ujel zvezdne uganke in zagonetke vsemirskih noči, je zdaj pletel mrežo za svojo kraljico. Iz živčnih končičev je sestavil kup zlatnikov, s katerimi je deklico odkupil in jo, nevestico, popeljal s seboj. Potem sta živela... i. t. d.»

Ko je končal, je prižgal cigareto in vprašal gospodično Relindis:

«Ali ni bil to junak?»

««Junak.»» —

«Pa si se nasmehnila.»

««Ker je vse izmišljeno.»»

«Zanimivo! Ha! Toda glavno je to, da vse ni izmišljeno!»

««Ne?»»

«Ta fant sem namreč — jaz.»

««— — Dolgo je, odkar sva se razstala...»»

«Dolgo!»

(Zdaj pa se je on nasmejal.)

««In ona?»»

«Ona? — —

Namreč — še nisva poročena.»

««Ali smem biti družica?»» (V usodnem položaju, ki zahteva plašček, postane še tako nežna deklica igralka.)

«Družica? — —
Zanimivo! Vedno bolj zanimivo!»

««— —»»

«Namreč: nemogoče.»

««Nemogoče?»»

«Nikakor ne. Res ne. Tudi v dobi etroplanov — ne.»

««O, vem, vem. Zdaj se me bojiš. Pred leti sem ti pripovedovala sanje: bil si v zlati palači in mene beračico si pognal čez prag. Takrat si se sanjam smejal.»» (Prav priproste, po kakem romanu prirejene sanje; njih početek pa je bil škrtajoče trpko molčanje.)

«Za družico te ne sprejemem. Nikakor ne. Dosedaj se kaj takega ni zgodilo!»

««Dosedaj se kaj takega ni zgodilo?!»»

«Seveda ne. Namreč...»

««— —»»

«— —» prijel jo je za roke in ji osredotočeno pogledal v obraz.

«Relindis! Til Til! Nevesta!» —

Ko je gospodična Relindis uravnala svoje duše strune spet vzporedno, se je odmaknila od čudno zabavnega Vilinjega, kateremu je mehka toplota njenega telesa raznežila duhovne roke, da niso mogle več voditi miselnega letala, ki ga je prevzela tekmovalka, z nasmehom:

««Še zanimivej!»»

«Tako?»

««Ker tudi to ni mogoče.»»

«O...» (Ob tem vzkliku je postal gospod avijatik svetovnjaško opravljeno jokavo dete.)

««Namreč, jaz sem — poročena!»»

«— — poročena!»

««Že tri leta!»»

«Od takrat, ko sva se razstala?!»

««Da.»»

«Til...»

Ko je gospod doktor prižgal drugo cigareto, je bil že toliko miren, da je vprašal:

«In njegovo ime?»

A kot da ni čula, se je gospodična nasmehnila:

«Vidiš, zdaj ko si res podoben onemu nekdanjemu Peterčku... takrat si bil neroden in pred ljudmi si bežal... in govoril si samo velike besede... Ej, ti Peterček!»

«In njegovo ime?»

«Ime mu je... Ugani!»

In našteval je ime za imenom, ali deklica se je mirno smehljala.

«Ime mu je — — Peterček.»

« — — — Peterček! — — — Jaz... »

«Ti si — dr. Vilinji.»

In ko je glasbenik pod vplivom zadnjih besed spet prevzel vodstvo miselnega letala in svoj obraz stiliziral v hladno premočrtnost kipnega parnasovskega stiha, je čisto mirno pristavil:

«No, ker se tako zabavava, potem tudi jaz še nekaj. Ni vse, kar sem govoril doslej — resnično!»

«Namreč?»

«Kar sem preje govoril.»

«Kako?»

«No, — tudi jaz sem že poročen!»

«Tako?»

«Da!»

«In ona?» (Zdaj sta oba začela parnasovsko pesniti.) —

Z ugašajočimi solnčnimi prameni so se igrali večerni dihi, pomešani z vonjem iz polj in travnikov, molčanjem pokrajine, utripanjem črvičkov... in v tem okvirju je Vilinji zagledal davni obraz Ankice — sedanje gospodične Relindis — preproste kmetiške Ankice s cvetkami...

«In ona?» (Roki obeh sta se bližali in kipnost njunine pesmi se je počasi pretapljala v verlainsko godbeno občutje.)

«Ime ji je Ankica, cvetličarka.»

« — — — » (Gospodična se je zagledala v potemnevajoče se obzorje.)

«Ti pa si visokorodna gospodična Relindis.» — —

«Zdaj sva prav lepo pesnila, zdaj pa se pogovoriva zemeljsko. Škoda, da je morala ta odlična soba poslušati Richard Straussovo programno godbo.»

«Čemu?»

«Peterčka ni! — Toda jaz sem njegov sin.»

«Toda le sin!»

«Tudi Ankice ni. Pač pa si ti njena hčerka. Glej, kako prijetna zavest: odločevati usodo svojih otrok!»

«Ha.»

«Čuj. Narediva tako: ker se je pesem najinega združevanja razbila ob življenju kot kristalna čaša ob skali — ta prispodoba mi zelo ugaja —, naj vsaj najina otroka...»

««Pripoveduj raje kaj drugega!»»

«Kaj drugega? ... Hm...»

Par minut za tem sta stala pri odprtem oknu. Z mrakom so dahnili v sobo spomini z daljnega obzorja. Peterček... Ankica — Dr. Vilinji... gospodična Relindis —

Ko pa se je doktor dotaknil njene roke, ga je spreletel hlad. Skoro zaničljivo ji je šepnil:

«Prijeteljica!» in šel na sredo sobe.

Ona pa mu je (kot da se ni ničesar zgodilo) rekla:

««Zaigraj kako svojo skladbo. Tako lep večer je...»

«Tudi akord zadostuje. Akord: hipen, nedovršen. Val v tišini, zvezdni utrinek, pred njim in za njim tema, brezkrainost. Njegov pljusk je nepozaben...»

««Pa udari akord!»»

«Čemu? Udaril sem ga že. Na tipkah najinih src. In zazvenel je rezko: Ta tihi pogovor med nama, ki sem nanj čakal tri leta, tri leta — ali ni bil najzamolklejši in najtežji akord? Spominja na jek strune, ki je počila... In zunaj je tako lep večer... glej, prve zvezde.»

««Lep večer... prve zvezde. — — Pojdiva doli med goste.»»

«Da, da, doli, doli!»

Marija Kmetova:

Preludij.

Polumračne sence po obokih se plazijo, blede svetlobe odsevi po stebrih lovijo se, podijo se modrih mrakov smehljaji in rdeča lučka mežika v zlátu in boža tihoto in mir.

V mukah drhtečih se duše mótajo, lovijo se v temi za žarki, ki srce od daleč jih sluti. V slutnji trepeče upanje medlo in gleda v nebó, kjer je upanje Bog, ki rane blaži.

Vsa trnjeva življenja je našega pot, tak polna vsa duša je naša teh zmot, da v potu obraza v življenju se trudimo, da bojimo noči se, ki v nemiru drhti.

Od daleč, od blizu trpljenja prihajajo, od daleč, od blizu skrbi se zaganjajo, da solnce že zdavnaj blodnih duš ni svetloba in je trohnoba krog nas in v nas.

Anton Vodnik:

Sveti zidarji.

Vedno budni čuvarji zvezdnih templjev
na nedozidanih stolpih
vihtijo svoje svetilke,
da nas zbudijo iz ozkih noči
njihove ure,
ki nikoli ne gasnejo v nebeški večer ali noč,
nikoli trudne od svojega zlatega teka ...

Belo vihtijo svoje svetilke:
Pomladni zidarji!
Vrnite rože svojim nevestam,
če vas omamlja njihovo vino
v spanje bolešno!
Razgrizite s svojih tilnikov in rok
črne okove njihovih las,
ki vas uspavajo s svojim dehtenjem!
Bodite na straži,
da ne zavdajo vam strupa v vročih solzah,
s katerimi močijo ustnice vaše,
da pozabili okus bi po sinjih vetrovih pomladnih
in po oblakih belih ...

Pomladni zidarji!
Na naše stolpove, da dozidamo tempelj zvezd!
Da bodo kristalni zvonovi srcé vsega stvarstva!
Da bistri studenci njihovih pesmi
prepevali bodo pod vsakim oknom! ...

Na sinjih stolpovih — ne glejte navzdol,
kot da bi pale iz rok vam svetilke!
Glejte na prvega angela,
ki štel bo udarce vaših kladiv,
mereč po kazalcih zlatih jih ur!

Pazite na svoje svetilke!
Bodite na straži,
da ne storijo v blodnosti lepe neveste vas težkih ...
da ne omahnete v noč! —

N. Berg:

⟨Konec.⟩

Junaki Dostojevskega in ruska revolucija.

III.

Dostojevskega roman «Besi» zasluži danes ogromno zanimanje, ne samo radi tega, ker je v njem narisan izbruh revolucije, to se pravi, ker je v majhnem merilu podana ilustracija ruskega revolucionarnega pokreta (ideologija tega izbruha v romanu se je izkazala kot v marsičem, pred vsem pa v svoji negativni strani popolnoma današnji ideologiji odgovarjajoča), temveč pred vsem zato, ker je našel v njem popolno odraženje glavni vzrok ruske revolucije — spopad dveh razredov. Idejna os romana tvori medsebojno razmerje ali točneje spopad predstavnikov dveh sovražnih in silno mogočnih skupin: ruske gospode — silnega in vplivnega graščinskega plemstva — v osebi Nikolaja Stavrogina in pa ljudskega elementa, ki se je ravnokar osvobodil iz tlačanstva, v osebi sina tlačana, bivšega študenta Ivana Šatova. Po svojem tonu je ta izborni roman osamljen sredi del Dostojevskega. V nobenem drugem njegovem delu ne diha njegova beseda takega plamtčnega srda, nikjer ne zvane njegovi očitki tako grozno, kakor ravno v tem romanu; in kritik Volinskij je imel popolnoma prav, ko je «Bese» nazval «knjigo velikega srda». Razmerje Dostojevskega napram krivcem bolezni njegove ljubljene Rusije, ki jih slika, ni več razmerje umetnika — to je karajoči, neizprosni sodnik, ki kliče prokletstvo na sovražno mu pleme. V početku svoje analize «Besov» se spominja Volinskij postave davnega preroka Jeremije, ki kliče v napadu nečloveškega sovraštva nebeški grom na pregrešno mesto Ninive. Kot tak Jeremija je nastopil Dostojevskij v svoji veliki ljubezni do ruskega naroda in v svojem velikem sovraštvu k njegovim sovražnikom, ki mučijo njegovo telo.

Poglejmo na roman: pred nami stoji kakor princ ponosen in kakor kača moder Nikolaj Stavrogin. Njegove kretnje so mehke, njegov glas je laskav, obraz lep in ni ga človeka, ki Stavrogina ne bi opazil. To je poslednji člen v verigi rodbine bogatih plemenitašev-grajščakov. Nikolaj Stavrogin pozna skrivnost pridobivanja človeških src: Ženske ga ali ljubijo do pozabe, ali pa ga sovražijo s sovraštvom, ki meji na ljubezen. Stavrogin skriva

v sebi ogromne sile; v leni šali stresa ideje, ki jih poslušalec ne pozabi več. Toda Stavrogin ne ve, za kaj bi svoje sile vporabil. Radi tega se enkrat vlačí za mejo in posluša nekaka predavanja, drugič gre v Peterburg in išče zabave v blesku aristokratskega kroga, potem se vrže na dno v umazano razvrtnost, potem se vrne domov, v provinco, se dolgočasi in započenja naenkrat do zverstva krute šale. Muhe tega gospodiča se spreminjajo in so raznovrstne in nepričakovane. Preživel je marsikaj, vse, in pričinja se doba «študij prenasičenosti». Na nobeno mesto ni navezan, vsemu je tuj, pridobi si državljanstvo švicarskega kantona, potem odide na Škotsko, potem ga tirajo «študije prenasičenosti» v najbrezmernejše in najskrajnejše slovanofilstvo. To se zgodi ž njim ravno tedaj, ko ga njegova vijugasta in čudovita življenska pot privede v stike z mrkim, zaprtim, odkritosrčnim, k svoji zemlji krepko privezanim, bednim entuzijastom Šatovom. Stavrogin, ki je kakor v razvratu, tako tudi v dialektiki enako silen, originalen in izbran, vrže v odprto dušo Šatova vzvišeno idejo posebne, visoke kristjanske misije ruskega naroda, kateremu je usojeno odrešiti svet z imenom novega Boga. Vcepi mu misel, da ateist ne more biti Rus, da je cilj vsakega narodnega pokreta le iskanje Boga, svojega Boga, na vsak način lastnega, in da je Bog sintetična osebnost naroda, če ga vzameš od njegovega začetka pa do konca, in da še nikoli ni bilo naroda brez religije, to se pravi, brez pojmovanja o dobrem in zlu. Narod — to je božje telo. Stavrogin je zapustil Šatova, gospodič se je dolgočasil in je odšel k novim «študijam prenasičenosti», njegove velike sile zahtevajo udeležitve in on jih znova trati za tajni razvrat, za zverske šale, za divje poniževanje drugega človeka in včasih za rafinirano dialektiko.

Šatov pa je ostal in Stavroginove besede so se mu pogreznile v srce. Prekrasna, draga mu ideja svete misije njegovega naroda mu žge možgane, raste in se širi, in apostel njegove vere mu je seveda drag in prekrasen. Šatov že veruje, da se bo drugi prihod dovršil ravno v Rusiji, da bo Kristus izbral njegovo rodno zemljo in da se pojavi na njej v slavi svoji poslednji dan. Šatov veruje, da če ima vsak narod svojega Boga, da je tedaj edini pravi Bog, Bog ruskega naroda. Ruski narod — je narod bogonosec. To je krona idej Šatova, ki jih je vrgel v njegovo dušo silni, prekrasni, modri Stavrogin.

Ta dva človeka sta se srečala znova. Poslednji predstavnik degenerirajoče se gospode, ki je na zunaj še vedno zdržan in lep, v notranjosti pa prazen, umazan in brezsilen od razvrata, z

ugaslim pogledom in sežgano dušo, in Šatov, ki tako mnogo pričakuje od njega in ki ga tako silno ljubi. Dva človeka — gnjijoči gospod, škodljivi in zlobni, ugnjetajoči in še vedno oblastni, in kmet, ki ga žeja po veri, ki je krepak, preprost in ki trdno stoji na rodni zemlji. Ta dva človeka stojita drug pred drugim. Prvi skriva v gospodskem smehlaju svojo sramotno slabost, drugi pa je silen v svojem gnevu, očitek zemlje za prizadejano ji oskrumbo. Ta dva človeka nimata več o čem govoriti, dobro razumeta drug drugega in besede so nepotrebne. Kmet je stopil s trdnim korakom k bledečemu gospodiču, se vstavil in ga z dolgo silno roko na vso moč udaril po licu. Gospodič se je opotekel, iz zob se mu je pocedila kri. Podli, nekako mokri zvok zaušnice se je razlegel preko cele Rusije, preko celega sveta in je jenjal biti skrivnost; Šatov je udaril gospoda zato, ker je zapustil rodna tla, s tem izgubil Boga in je z Bogom izgubil sposobnost razlikovanja dobrega in zlega.

«Rekli ste, da ne poznate razlike,» mu je kričal Šatov, — «v lepoti med kako sladostrastno zverinsko rečjo in kakršnimkoli junastvom, pa naj bi bilo to magari žrtvovanje življenja za človeštvo. Na obeh tečajih ste našli istovrednost lepote, enakost naslade. Izgubili ste čut za razlikovanje dobrega in zlega, ker ste jenjali spoznavati svoj narod. Vi ste gospodič, vi ste poslednji gospodič.»

Iz Skvorešnikov (posestvo Stavrogina) izhaja delovanje, ki vodi v katastrofe, in narod, na čegar pleča se vlegajo te katastrofe, čuti njihov izvor in ga sovraži. Ko je jel goreti Breg in je pričel plamen požirati ubožno premoženje bednih ljudi, se je okrenila misel razjarjenega ljudstva v Skvorešnike, išoč v njih vzroka nesreče; ko pa so v neki hiši našli tri napol zgorela trupla, ki so nosila sledove uboja, in je ljudstvo zvedelo, da so ubiti ljudje, katerih se je bilo treba Stavroginu iznebiti, je razjarjenost prešla v ogorčenje. V tolpi so se jeli razlegati kriki: «Bratci, kaj pa je to? Kaj, naj to kar tako ostane?» Ta «kaj, naj to kar tako ostane» je izredno značilen. Ruski narod veruje v pravičnost in zločin izzove v njem protest zoper oskrnitev pravice. Narod kliče po maščevanju in misel, da ostanejo zločini brez maščevanja, vzbuja v njem gluho ogorčenost, ker bi bilo s tem čustvo narodne pravde užaljeno. Narod veruje v resnico in ve, da v neresnici ni mogoče živeti. In ko se je pred njim pojavila odurna neresnica, je postal ogorčen, narod ne veruje, da bi mogla neresnica ostati nemaščevana, in v ogorčenosti zahteva maščevanja, zakaj brez maščevanja ne bo pravičnosti. Težko mu je dopustiti, da zločinec ne bo kaznovan. «Kaj, naj to kar tako ostane?» vzklika v bolesti

radi oskrunjene pravice in je pripravljen kaznovati z lastnimi rokami. To maščevanje množice, to sodišče linča, včasih zadene nedolžne, vendar pa ima globoke korenine v oskrunjenem čustvu narodne resnice. Iz romana nam je znano: ko se je Liza, ki je sama žrtev Stavrogina, približala množici, se je v nji začul krik: «ta je Stavroginska». In ta krik je postal za Lizo smrtna obsodba. Stik, ki ga ima s Stavroginom in pripadnost k njegovemu zločinskemu krogu, povzroča, da mora prenesti del krivde in na Lizo se izlije srd ogorčenega naroda. Lizina kri je bila množici potrebna kot maščevanje za vpostavitve pravičnosti. Znano nam je, da je množica pobila nedolžno Lizo, vemo pa ravno tako, da je mnogo, prav tako kot Liza nedolžnih ljudi v Rusiji s svojim življenjem plačalo za oskrumbe, ki so jih Stavrogini prizadejali narodni resnici. In tisti, ki jim je žal Lizinega pogina in pogina njej podobnih, naj ne obsojajo naroda za prenačljeno obsodbo, zakaj resnični krivci so samo Stavrogini, ki so dovedli narod do razjarjenosti, v kateri so možne take odločitve.

Tako so nam v «Besih» s tragično očitvidnostjo pokazane strašne rane na telesu Rusije, rane, ki so nastale pod vplivom globoko nenormalnih in odurnih odnošajev med rusko gospodo in nižjimi razredi. Roman je v večjem svojem delu posvečen opisovanju odurnosti teh odnošajev in jasno je, da zveni v njem poziv, naj jih spremene. Šatov, potom katerega govori avtor, pravi v koncu svojega znamenitega pogovora s Stavroginom sledeče:

— Izgubili ste čut za razlikovanje dobrega in zlega, ker ste jenjali spoznavati svoj narod. Čujte, pridobite si Boga s trudom; v tem je vse, ali pa izginite, kakor podla plesnoba.

— Boga, s trudom? S kakšnim trudom? — je vprašal Stavrogin.

— S kmetskim. Pojdite, pustite vaše bogastvo.

Znano nam je, da je naslikal Dostojevskij v romanu «Besi» revolucionarni pokret svojega časa, naslikal ga je silno ostudnega, s tem, da je poudarjal pred vsem njegove negativne plati. Ta pokret je popolnoma brez tal in sloni pred vsem na ruski boleznini, ki tvori glavno temo romana in ki smo jo že poudarili. Za epigraf romana je Dostojevskij vzel besede iz evangelija:

«In besi so šli iz človeka v svinje; in glej, čreda se je zapodila iz strmine v jezero in potonila. Videč, kaj se godi, so pastirji zbežali in raznesli vest po mestu in po vaseh. In prebivalci so prihiteli, da vidijo, kaj se je zgodilo, in ko so prišli k Jezusu, so našli človeka, iz katerega so bili šli besi, sedečega pri nogah Jezusovih, oblečenega in zdrave pameti; in vsi so se prestrašili.»

Koncem romana razlaga Dostojevskij z besedami starega idealista evangelijske besede: «Vidite, to je natanko tako kakor naša Rusija. Hudobni duhovi, ki izidejo iz bolnika in gredo v svinje, so vse kuge, vsi miazmi, vsa nesnaga, vsi besi in besiči, kar so jih veki nakopičili v našem ljubem bolniku, v naši Rusiji! Toda velika volja in visoka misel jo obsenčita od zgoraj, kakor tistega brezumnega obsedenca, in vsi hudobni duhovi, vsa nesnaga, ves površni gnoj in gnus izide iz nje, sam proseč, naj se sme preseliti v svinje. In mogoče se je žel! To smo mi, mi in oni... In jaz nemara prvi med vsemi; brezumni in zbesneli se vržemo s skale v morje in vsi potonemo, zakaj taka pot nam je zapisana, ki drugega nismo vredni. Toda bolnik ozdravi ter ,sede k nogam Jezusovim', in vsi bodo s strmenjem gledali nanj.»

Na ozadju teh nenormalnih odnošajev med delom gospode in med narodom se razvijajo na ruskem telesu bolezni, ki nudijo ugodna tla za razvitje miazmov revolucije. Iz romana je jasno razvidno, da je Peter Vrhovenski, poglavar revolucionarnega pokreta, nerazdružno zvezan in da izvira iz Nikolaja Stavrogina, in da je razvoj revolucionarnih idej mogoč le tedaj, če je dano nenormalno medsebojno razmerje med gospodo Stavroginskega tipa in narodom. Ideologijo revolucionarnega pokreta razvija v romanu neki Šigaljev, napol blazen in napol neuk činovnik, ki je bral Fourier-ja in ga slabo razumel. Sploh je v romanu ne navadno značilno to, da se kadri revolucionarnih činiteljev črpajo pred vsem iz oseb, ki tvorijo tako rekoč posredno skupino med gospodo in narodom. Člani te skupine so v največjih slučajih izobraženi ali pa neizobraženi lakaji iste gospode; njih lastnosti so ranjeno samoljubje, velika zavist in majčkene strasti. Vzrejeni so spet od iste gospode, to se pravi, odtrgani so od naroda, kakor gospoda sama, gospoda jih ni sprejela vase in ti ljudje jo sovražijo kakor vsak samoljuben človek, ki prejema dobrote, sovraži svojega dobrotnika. Vse njihove ideje, brez izjeme, niso vzrasle na ruskih tleh, temveč so zanešene iz zapada. Evo, primer njihove ideologije:

«On ima dobre reči, vohunstvo ima,» pravi Peter Vrhovenski o propovedi Šigaljova, «vsil člani nadzorujejo pri njem drug drugega, dolžnost ovadbe je skupna za vse. Vsak je lasten vsem, vsi vsakemu, vsi so sužnji in v suženjstvu enaki. V skrajnih slučajih obrekovanje in umor, toda glavno je enakost. Prva stvar je znižanje nivoja naobrazbe, talentov in ved. Visok nivo ved in talentov je dostopen le višjim zmožnostim! Višje zmožnosti so zmirom segale po oblasti in rodile despote. Višje zmožnosti so

primorane roditi despote; prinašale so vselej več pohujšanja nego koristi; zato jih izganjajo ali obsojajo v smrt. Ciceronu odrežejo jezik, Koperniku iztaknejo oči, Shakespeareja kamenjajo; tu imate šigaljovščino! Sužnji morajo biti enaki: brez despotizma še ni bilo niti svobode niti enakosti; v čredi pa mora biti enakost, in to je šigaljovščina! Vam prihaja čudno? Jaz sem za šigaljovščino!... Gore zravnati je dobra misel, ne smešna. Jaz sem za Šigaljova! Omike ni treba, vede imamo dovolj! Tudi brez vede je gradiva dovolj za tisoč let, samo pokorščina se mora vdomačiti. Na svetu primanjkuje le enega — pokorščine. Žeja po naobrazbi je že aristokratska žeja. Kjer le malce zadiši po rodbini ali ljubezni, se takoj rodi želja po lastnini. Toda mi zadušimo željo: mi spustimo v svet pijanstvo, opravljalnost in ovaduštvo, mi razširimo nezaslišano pohujšanje ter upihnemo slehernega veleuma v zibelki. Vse na enega imenovalca, popolna enakost povsod! Potrebno je le, kar je potrebno, to je poslej geslo zemeljske oble. Ampak treba je tudi krča; zanj se pobrinemo mi, vladarji. Sužnji morajo imeti vladarja. Neomejena pokorščina, popolna brezosebnost, toda vsakih trideset let spusti Šigaljov tudi krč, in vsi začno mahoma žreti drug drugega, do gotove meje seveda, samo da ni dolgčas na svetu. Dolgčas je aristokratski občutek; v šigaljovščini ne bo želja. Želja in trpljenje sta za nas, za sužnje je šigaljovščina.»

IV.

Preiskali smo odnošaje med gospodo in inteligenco ter ljudstvom, kakor jih razlaga Dostojevskij, in smo upravičeni, da jih smatramo za nenormalne in nevarne zaradi posledic, ki izvirajo iz njih; kajti kakor smo videli, je bila nenormalnost teh odnošajev če že ne edini, tedaj pa vsaj eden izmed najglavnejših vzrokov ruske nesreče; in za ozdravljenje ruske bolezni je treba pred vsem izboljšanja teh odnošajev po principih zbližanja in medsebojnega spoštovanja med inteligenco in narodom. Znano nam je, da je za časa revolucije mnogo ljudi, ki jih je revolucija užalila in oškodovala, nagrmadilo v svojih dušah težko razjarjenost in užaljenost na ves narod v njegovi celoti in da smatrajo za edino mogočo obliko ravnanja z narodom surovo nasiljevanje. Znano nam je, da nekatere skupine v svojih sanjah teror povzdigujejo do edine mogoče metode za notranjo upravo Rusije. O teh skupinah in njih ideologijah ne bomo razpravljali, kajti to ne spada v pričujoče delo, temveč v psihopatološko območje; toda mi lahko s popolno vero v svoje besede

trdim, da v narodi ruskega naroda ni potez, ki bi onemogočile, da bi se mu ne mogli približati s polno vero, in jamstvo za to vero so postave ruskega naroda, ki jih je ustvaril isti genij Dostojevskega in njegova lastna ognjevita vera v resnico ruskega naroda, vera, s katero so prepojena vsa njegova genialna dela.

Znano nam je, da je bil osemindvajsetletni Dostojevskij, ki je tedaj komaj vstopil v literaturo, sojen zaradi političnega udejstvovanja in pregnan na katoržno delo, to se pravi, kakor se je sam izražal, bil je «prištet k zločincem» in zaprt v «mrtvi dom». Svoje bivanje v njem je Dostojevskij ocenil takole: «Mogoče je bilo Najvišjemu, zgoraj, potrebno privedi me v katorgo, da bi tam nekaj zvedel, to se pravi, da bi tam zvedel najvažnejše, brez česar ni mogoče živeti, kajti sicer snedo ljudje s svojim materialnim razvojem drug drugega; in da bi jaz od tam prinesel to najvažnejše, ker je doslej to najvažnejše skrito le v narodu, čeprav je narod ostuden, tat, morilec, pijanec, tako da bi jaz to najvažnejše tam sprejel in oddal drugim, in da bi drugi (čeprav ne vsi, čeprav samo prav redki) vsaj za nekaj malega postali boljši, da bi sprejeli vsaj majhen del, da bi vsaj to spoznali, da streme v prepad, in tega je dosti, in tega je že veliko, in zaradi tega je bilo vredno iti v katorgo.»

Vse poznejše življenje Dostojevskega je prepojeno s to idejo «najvažnejšega». Kakor v njegovih romanih, tako zveni tudi v njegovi publicistiki (Dnevnik pisatelja), tako tudi v njegovi labodji pesmi — «Puškinskem govoru» ena sama osnovna ideja: Ruski narod je nosilec prave Kristove resnice in rešitev nas — inteligence — je samo v spojitvi z narodom in v tem, da si na ta način osvojimo njegovo narodno resnico. Dostojevskij veruje, da je za ruski narod kriterij dobrega postava Krista in da je s Kristovim duhom prepojena vsa narodna morala, narodna etika.

Dostojevskij veruje v človeka. V «Zapiskih iz mrtvega doma» nam je potom umetniških slik svojih nesrečnih tovarišev iz katorge, to se pravi, zavrženih zločincev, dokazal, da živi v vsakem izmed teh zločincev visok človeški duh, svetel in plemeniti duh, in če so Kristovo podobo mogli ohraniti ti morilci, parijci družbe, kako jarka in svetla mora biti tedaj ta podoba v zdravi masi ruskega naroda.

Vse življenje Dostojevskega je poteklo v službi tej ideji. Ko je vstopil na polje publicistike in pričel izdajati svojo prvo revijo «Vremja» leta 1861., piše Dostojevskij: «Prevrat, ki se bo moral izvršiti v naši domovini mirno in soglasno, je po svojem pomenu

enak vsem najvažnejšim dogodkom v naši zgodovini. Ta prevrat je spojitev izobraženosti in njenih predstavnikov z narodnim elementom.» Vera Dostojevskega se ni izpolnila: izobražena družba se ni spojila z narodno maso in njihova medsebojna odtujenost je dovedla do današnje katastrofe. V svojih umetniških delih riše Dostojevskij celo vrsto vernih postav iz ruskega naroda, ki očarujejo s svojo lepoto. Na koncu svojega velikega življenja, skoraj na predvečer svoje smrti, na dan praznika ruske literature nam je Dostojevskij na Puškinskem slavlju v znamenitem govoru naravnost predal svojo oporoko: «Ponosni človek, bodi krotak, brezdelnik, trudi se!» V tem govoru je Dostojevskij prorokoval ruskemu narodu, da bo stremel za tem, da bi izravnal evropska protislovja, pokazal izhod iz evropske tuge in da bi v svoji ruski duši, vsečloveški in vsezedinjajoči, spojil v bratski ljubezni vse naše brate in končno mogoče izrekel poslednjo besedo velike in vseobčne harmonije, bratske, končne sloge vseh plemen po evangelijskem zakonu. Dostojevskij je govoril o bratstvu ljudi in o tem, da je mogoče delo za vsemirno, za vsečloveško, bratsko zedinjenje ruskemu srcu najbolj usojeno. Naj bo siromašna naša zemlja, toda —

«car nebeški jo prehodil z blagoslovom je kot suženj».

Dostojevskij je veroval, da je naš narod že zdavnaj prosvitljen, ker je sprejel Krista v svoje bistvo in njegov nauk, s Kristom pa je seveda že navzel tudi resnično prosveto, in del ruske inteligentne družbe, ki si ne najde mesta v Rusiji in popotuje v trpljenju, v iskanju miru tako na rodni, kakor na tuji zemlji, trpi in popotuje zaradi tega, ker se je odtrgal od rodnih tal, od rodnega naroda, od narodne sile, in njegovo odrešenje prinese samo izpolnjevanje oporoke: «Ponosni človek, bodi krotak, brezdelnik, trudi se!» Slišali smo že, kako je Šatov dejal Stavroginu, od tal odtrganemu ruskemu gospodiču: «Pridobite si Boga s trudom, ali pa izginite kakor podla plesnoba.» Tudi ponos je Dostojevskij bičal v svojih najboljših delih. Kajti ponos je sugeriral nesrečnemu Razkolnikovu delenje ljudi na «navadne» in «nenavadne»; in ponos mu je dal drznost ubiti. Poštena ruska duša Razkolnikova ni prenesla zločina; z razumom ni zapopadel bistva zločina, toda vse njegovo bistvo je trpelo vsled dejanja, je trpelo kruto, nezno in ni razumelo, zakaj da trpi. Čisto dekle, Sonja Marmeladova, je z narodnim občutjem spoznala bistvo njegove bolečine, je spoznala to, česar ni mogel razumeti izobraženi Razkolnikov. «Pojdi, poljubi zemljo, ki si jo užalil,» mu je rekla. Pozivala ga

je h krotkosti; in on je instinktivno začutil, da ima prav, in je šel po tej poti. Drug nesrečni ponosnež, Ivan Karamazov, je delil ljudi na milijone navadnih bitij in stotisoč upravljajočih jih. In je v svojem ponosu izgubil Boga, to se pravi najvišjo mero dobrega. Le v popolni zmagi nad svojim ponosom, v krotkosti, v popolnem spoju z manjšim bratom, nosilcem resnice in pravega Boga, je zapopadeno naše odrešenje. To sta ona enakost in bratstvo, ki ju je propovedoval Dostojevskij, in ki sta za nas edina pot iz globoke bolesi in trpljenja — iz izgube domovine. In dokler si ne iztrgamo iz srca ponosa, dokler se ne bomo jeli zavedati, da ima mužik Marej ravno toliko pravice do sreče in do pozemskih dobrot, kot mi, in da je Marej po svojem duhovnem razvoju višji od nas in da več ve kot mi, toliko časa nam ni vrnitve in ne utehe. Dostojevskij je ustvaril celo vrsto prekrasnih postav, ki jih je našel v ruskem narodu. Glavna lepota teh postav je njihova resnica, njihova nesporna očitvena resnica, in če so bila naša opazovanja ruskega življenja nezadostna, da bi nam bilo mogoče verovati v lepoto njegovih podob, tedaj naj nas mogoče osebnosti, ki jih je ustvaril Dostojevskij, prisilijo razumeti vso lepoto duše ruskega naroda. — Pred nami stoji Dmitrij Karamazov, iz brona uliti ruski gigant. Ta surovi, vihravi neizobraženec nosi v duši večno sijanje lepote. V njem sta dva elementa, dvoje brezden, brezdnost Sodome in brezdnost Madone živita drug poleg drugega in v minutah skušnjav čustvo lepote vedno nadvlada zverino, nadvlada sladostrastno zajedalko, ki je pravtako kakor lepota nastanjena v njegovi duši. Ko je hotela ponosna lepota Katarina Ivanovna rešiti svojo pogibajočo rodbino in se je žrtvovala in je prišla sama proti večeru v stanovanje neoženjenega Mitje po denar, se je v njem zbudil razvneti sladostrastnik, toda lepota dekliškega junaštva premaga v Mitji zverino, on zna občutiti lepoto, se zna naslajati ž njo, in ji v navdušenju občudovanja kljub svoji revščini da ves svoj denar in široko odpre vrata pred njo. In ko odhaja začudeno deklo mimo njega, se v izbruhu navdušenja nisko, do tal pokloni njenemu junaštvu. Dekle je odšlo; Mitja pa zgrabi sabljo in se hoče usmrtiti, kajti navdušenje je premočno in zahteva prav tako silnega in prav tako jarkega izhoda.

Pozneje, ko je dirjal Mitja ponoči v trojki k svoji ljubljeni Grušenki, da bi se poslednjič ozrl nanjo, ki je namenjena drugemu, ki je imel po Mitjevem mnenju več pravice do nje, je tičal v njegovem žepu revolver. Mitja je bil trdno odločen, da se bo pri prvem svitu zarje ubil, zakaj «treba se je izogniti drugemu,

ne sme se ugnitati človeka, če pa si si pokvaril življenje, se kaznuj in odidi». Mitja je pravi Rus in hrani v duši pravo rusko potezo. — Celo v trenutkih najbolj vročih želja se zna ozreti sam nase in se strogo soditi. Mitja veruje v Boga naivno kakor otrok in v tej strašni minuti moli k Bogu: «O Gospod, sprejmi me v vsej moji brezbožnosti, toda ne sodi me. Prizanesi mi s svojo sodbo... Ne sodi me, ker sem se sam obsodil; ne sodi me, ker Te ljubim, Gospod! Ostuden sem, toda ljubim Te; če me pošlješ v pekel, Te bom tudi tam ljubil, in bom kričal od tam, da Te ljubim na vekomaj... Ampak pusti tudi meni ljubiti do konca... Tukaj, sedaj ljubiti do konca, le pet ur do Tvojega gorečega žarka... Zakaj, ljubim kraljico duše svoje. Ljubim in je ne morem ne ljubiti. Sam me vsega vidiš. Pridrvim, padem pred njo: Prav imaš, da si šla mimo mene... Zbogom in pozabi svojo žrtev, ne vznemirjaj se nikdar.»

Pozneje, ko se je nad Mitjo zbrala strašna sumnja, da je ubil očeta, ko je nastopila noč trpljenja, ko so bila najboljša čustva oskrunjena, zasmehovana, ko so skrite tajne izzvale le ironičen posmeh, je Mitja spoznal, da je izgubljen. Telesno in nravno izmučen se je sklonil na skrinjo; neka usmiljena roka mu je potisnila pod glavo blazinico. Mitja je zaspal, prikazale so se mu pomembne sanje. Mitja se je zbudil razburjen in z radostnim smehljajem na obrazu. «Dobre sanje sem videl, gospoda,» je nekako čudno spregovoril, z nekakim novim, kakor z radostjo obsijan obrazom. Sanjal je nekake čudne sanje, ki niso bile nekam prav nič primerne ne za čas ne za kraj. Tako je bilo, kakor da se vozi po stepi, tam kjer je pred davnim časom služil, še prej, in pelje ga po žlomarici mužik na telegi s parom konj. Samo, kakor da ga zebe, Mitjo, začetkom novembra je in sneg se vsiplje v velikih mokrih kosmih, ko pa pade na zemljo, takoj skopni. In mužik ga hitro vozi, imenitno maha z bičem, tako rdečo, dolgo brado ima, in ni, da bi bil starček, temveč ima tako kakih petdeset let, siv kmečki jopič ima na sebi. In tam, že ne več daleč, je vas, vidijo se črne — prečrne koč, a polovica koč je pogorela, sami obgoreli trami štrle. Pri vhodu v vas so se postavile ob cesti babe, mnogo bab, cela vrsta in vse imajo blede, izpite, nekake rjave obraze. Posebno ena, od kraja, tako koščena, visoko raščena, človeku se zdi, da ima štirideset let, mogoče jih ima pa komaj dvajset, obraz dolg, suh, na njenih rokah pa joče otrok, prsa ima najbrž tako izsušena, in niti kapljice mleka ni v njih. In otrok joče, joče in steguje ročice, gole, v peščice stisnjene, popolnoma nekako sivkasto plave so od mraza.

— Kaj pa jokajo? Kaj jokajo? — vpraša Mitja, ki drvi v hitrem diru mimo njih.

— Otroče, — mu odgovarja voznik, — otroče joče. — In Mitjo spravi v začudenje to, da je dejal po svoje, po kmečko: «otroče», ne pa otrok. In ugaja mu, da je mužik dejal otroče: kakor da je več usmiljenja v tej besedi.

— Ampak zakaj pa joka? — sili Mitja, kakor nespameten. — Zakaj ima gole roke, zakaj ga ne zavijejo?

— Prezeblo je otroče, premrzjena je oblekica, pa ne greje več.

— Ampak zakaj je tako? Zakaj? — sili še vedno nespametni Mitja.

— Reveži so, pogoreli so, kruha nimajo, za pomoč prosijo.

— Ne, ne, — še vedno nekako ne razume Mitja, — ti mi povej: zakaj da stoje pogorele matere, zakaj so ljudje revni, zakaj je otroče ubogo, zakaj je stepa gola, zakaj se ne objemajo, zakaj se ne poljublajo, zakaj ne pojo radostnih pesem, zakaj so tako počrnele od črne bede, zakaj ne nadoje otročeta?

In čuti sam zase, da čeprav sprašuje brezumno in brez zmisla, toda da na vsak način mora tako vpraševati in da je ravno tako treba vprašati. In še čuti, da se v njegovem srcu dviga nekako ganutje, kakršnega še nikdar ni bilo v njem, da se mu hoče jokati, da hoče vsem napraviti nekaj takega, da bi otroče ne jokalo več, da bi ne plakala več tudi črna izsušena mati otročeta, da bi sploh od tega trenutka ne bilo več solz nikjer na svetu, in da bi to napravil takoj sedaj, takoj sedaj, brez odlašanja in brez ozira na karkoli, z vso Karamazovsko nevzdržnostjo.»

Vidimo, da sta v minutah velikanskih osebnih doživljajev kakor misel tako tudi čustvo Dmitrija Karamazova sposobna vzpeti se do poglobitve v vprašanja socialne nepravčnosti in pozabiti svojo bol in svoj pogin ter se mučiti zaradi tujih mu razžaljenih in prikrajšanih. Ta sposobnost duhovnega prosvitljenja gre v Mitji še dalje in doseže resnično kristjansko višino:

Mitja je v ječi. Jutri bo sodba. Mitja je nedolžen, toda prav dobro razume, da ga bodo jutri obsodili, kajti okolščine postajajo usodno neugodne zanj; toda Mitja je miren in izpove Aljoši ne navadno priznanje. Govori mu: «Brat, ta dva poslednja meseca sem začutil v sebi novega človeka, vstal je v meni nov človek! Bil je zaprt v meni, toda nikdar bi se ne bil pojavil, če bi ne bilo tega groma. Strašno! In kaj je to meni, da bom moral v rudnikih dvajset let s kladivom rudo izkopavati, — prav nič se tega ne bojim, temveč nekaj drugega mi je sedaj strašno: da bi me ne zapustil ta človek, ki je vstal v meni! Tudi tam, v rudnikih, pod zemljo,

poleg sebe najdeš lahko v ravno takem katoržniku in morilcu človeško srce, in lahko se zbližáš z njim, kajti tudi tam je mogoče živeti in ljubiti in trpeti! V tem katoržniku lahko prerodiš in obudiš od mrtvih umrlo srce, lahko mu strežeš cela leta in rešiš končno iz brloga na svetlo že visoko dušo, trpinsko zavest, lahko ga prerodiš v angela, lahko obudiš od mrtvih junaka! Kajti njih je vendar mnogo, na stotine jih je, in vsi mi smo krivi zanje! Zakaj se mi je tedaj prikazalo v sanjah «otročče» v takem trenutku? Zakaj je otroče ubogo? «To mi je bilo prorokovano v tistem trenutku!» In za «otročeta» tudi pojdem. Kajti vsi so krivi za vse. Za vsa «otročeta», kajti so majhni otroci in veliki otroci. Vsi so «otročeta». In za vse tudi pojdem, kajti nekdo vendar mora iti za vse. Nisem ubil očeta, toda iti je treba. Sprejemem nase! Tukaj mi je vse to prišlo... tukaj, med temi oguljenimi stenami. Kajti mnogo jih je vendar, na stotine jih je, podzemskih, s kladivi v rokah. O, da, v verigah bomo uklenjeni in svobode ne bomo imeli, toda tedaj vstanemo v veliki bolesti naši znova v radost, brez katere človeku ni mogoče živeti, in Bog naj bo v nas, zakaj Bog daje radost, to je njegov veliki privilegij... Gospod, stôpi se človek v molitvi! Kako naj živim tam, pod zemljo, brez Boga?» Pozneje, ko je sodišče obsodilo Mitjo na dvajset let katorge, je brat njegov Ivan pred njim razvijal načrt za beg; Mitja se ni mogel odločiti za beg, ker ni hotel «bežati od svojega križa». V tem preprostem ruskem človeku tedaj vidimo popolno duhovno vstajenje. Mitja izpoveduje ideje, prepojene z visoko kristjansko modrostjo, prepojene z duhom neprotivljenja zlu in velike ljubezni napram človeku. V genialno verni postavi Mitje Karamazova nam je Dostojevskij izrazil vso svojo vero v ruskega človeka. In izpovedovanje te vere in nje propovedovanje sta bila življenska naloga velikega pisatelja.

Nesmrtna zasluga Dostojevskega je v tem, da nam je s silo svojega genialnega daru pokazal vso lepoto ruskega duha, in če nismo bili sposobni v življenju sredi ruskih ljudi občutiti te lepote in se uveriti o tem duhu, tedaj bodo mogoče postave, ki jih je ustvaril, zbudile v nas potrebna nam čustva in vero. Dostojevskij je dejal koncem svojega znamenitega Puškinskega govora: «Če bi Puškin živel delj časa, bi bilo mogoče med nami manj sporov in nesporazumljenj, kot jih vidimo sedaj. Toda Bog je določil drugače. Puškin je umrl v polnem razvoju svojih sil in je odnesel s seboj v grob neko veliko tajno. In mi sedaj brez njega razrešujemo to tajno.»

Končujemo svoje skromno delo in si dovoljujemo ponoviti besede velikega pisatelja: če bi bil živel Dostojevskij delj časa, bi bilo mogoče med ruskimi ljudmi manj sovraštva in gneva, kot ga vidimo sedaj, toda Bog je določil drugače. Dostojevskij je umrl, njegovo veliko srce je jenjalo utripati, svetilnik njegovega razuma je jenjal razsvetljevati pota našega življenja. Toda nam so ostale njegove knjige in v njih jasna oporoka: «Ponosni človek, bodi krotak; brezdelnik, trudi se; pridobite si Boga s trudom, ali pa izginite kakor podla plesnoba!»

Anton Vodnik:

Prisluškujoči rudokopi.

Molcé sedimo za vašimi mizami —
 kot bi strah nas bilo, da smo rudokopi,
 ki pod haljami svojimi skrivamo
 kakor iz ljubosumnosti
 kladiva in plamenice,
 ki v nepremičnih oklepih tesnobe
 iz vrča vaših besed,
 krožečega
 od brata do sestre, od sestre do brata —
 pijemo grenko vino,
 da v gugalnici blodne zasanjanosti
 gledamo čudna znamenja.

Trpko
 prisluškuje svetilka nad vašimi mizami.
 O, ona ve, kako je ubogo nje malo carstvo
 in da spreminja njen krotki soj
 rdeče zastore v krvavi signal...
 (A v srcu je ogenj, ki žge od zavisti,
 da so palače, ki v njih angelji nosijo
 kot plamenice vesoljne zvezde —)
 O, ona ve, da stojijo pod okni berači
 z odprtimi usti
 in ližejo ranjene stene!...
 (Njihova žeja rjoveča je zver.)

Molcé sedimo za vašimi mizami.

Književna poročila.

Ivan Cankar: *Grešnik Lenart. Življenjepis otroka*. 1921. Založil L. Schwentner v Ljubljani.

Ob triletnici Cankarjeve smrti se je pojavilo ново njegovo delo, ki razveseljuje in žalosti: razveseljuje kot umetnina in avtobiografija in žalosti, ker le preveč spominja, da pisatelja ni več.

Pod ostrim naslovom «*Grešnik Lenart*» nosi knjiga mehak podnaslov «*Življenjepis otroka*». Že antiteza v naslovu vzbuja slutnjo, ki se hitro potrdi, da delo ni enotno, da obstoja iz dveh ločenih plasti. In ti dve plasti ne ležita vzporedno, ampak se sekata.

Lenart Negoda, poznejši «*grešnik*», se je rodil v družini, kjer so otroci umirali za lakoto. Rojen je bil prezdodaj in so vsi rekli, da ne dočakata jutra ne mati ne otrok. No, oba sta dočkala še marsikatero jutro, kajti «*morda je ustanovljeno, da ne sme biti izgubljena nobena kapljica trpljenja, ki jo je mogoče iztisniti iz človeških src, tistih prav drobnih, ki znajo najbolj trpeti*». Ko je prestradal in presenjal najnežnejšo mladost, ga je peljala mati v mesto v šolo. Na tej poti je videl, ko se je bližal mestu, kako je pretepala predmestna svojat pod zaščito redarjev reveža, ki je ukradel hleb kruha. Ta dogodek je bil odločilen za vse Lenartovo življenje. «*Vsak človek doživi uro, ki je trdno središče njegovega življenja. Od te same ure se cepijo žarki v preteklost in prihodnost, njena luč obseva, karkoli je bilo in kar še bo. Od svojega rojstva se je pripravljval nanjo sam in so ga pripravljali drugi.*» V mestu so mu potem tako dolgo vračali klofute za ljubezen, dokler ni postal «grešnik», ker je ukradel bankovec. Trpljenje in ponižanje, ki ga je moral prenesti zavoljo tega, dokler se ni očistil pri Materi Božji na gori, je bilo neizrazno.

To je vsebina dela, podana na način, kakor če primeš metulja s prsti za krila.

Kompozicija dela je skoro vidna. Cankar je poskusil parkrat, da bi spisal avtobiografijo, vsakokrat je prenehal po nekaterih poglavjih. Zdaj se lahko slutiti, zakaj. Kajti tudi ta knjiga je hotela biti v začetku «*življenjepis otroka*», torej avtobiografija lastne mladosti, ~~že~~ pozneje se je spremenila v «*grešnika Lenarta*». V prvih poglavjih je imel pisatelj razdaljo do vsebine, gledal je nazaj na mladost sicer z ljubeznijo, a brez bolečine. Polagoma pa je začela postajati preteklost sedanost, spomin bolečina. In takrat je videl pisatelj samo še eno: da je moral postati v tem miljeju grešnik tudi Lenart Negoda, ki je trosil samo ljubezen in prosil za njo. «*Najhujša njih nesreča je, da stikajo po človeških srcih za ljubeznijo. Podobni so nespametnemu rudarju, ki koplje in koplje, išče v zemlji zlate rude; najprej z veseljem upanjem, nato že z dvomom, naposled čisto brez vere, da bi ugledal kdaj le prašek rumenega bogastva.*» Prevelik umetnik pa je bil Cankar, da bi bil končal tukaj, navzlic trpljenju je peljal grešnika še k očiščenju.

Dasi ni sicer nikjer naznačeno, kdaj je delo nastalo, ni dvoma, da leži med «*Grešnikom Lenartom*» in «*Podobami iz sanj*» dolg duševen proces. V «*Podobah iz sanj*» gleda pisatelj mirno na življenje, ve, da je vse moralo biti tako, kot je in nič drugače. V «*Grešniku Lenartu*» pa je pogledal nazaj, misleč, da je na koncu, pa je naenkrat s strahom opazil, da je na sredi. In prva poglavja, ki so pravi življenjepis otroka, so pisana s široko epiko in umerjenostjo in se lahko postavijo ob stran «*Podobam iz sanj*». Čim pa je začel ob spominih trpeti,

je postal strasten in agresiven proti vsem, ki so bili vzrok trpljenja. To je razumljivo: kajti umetnost je eno, trpljenje pa je drugo. Vendar je občutil pisatelj, da je s tem raztrgal delo na dvoje, zato je zapisal nekako kot v opravičilo: «Kar je še nazadnje bilo, bom nahitro povedal; ker človek, čeprav piše življenje pis, vendar ni od usnja in železa.» Ta zadnja poglavja, Lenartovo očiščenje, so pisana sočutno, a zopet mirno in se v umetniškem oziru približujejo višini prvih poglavij.

Dasi delo, razumljivo, ni dozorelo in ni moglo dozoreti do tiste enotnosti in zaokroženosti kot «Podobe iz sanj», obsega poglavja, da človek dvakrat z žalostjo bere sklepne stavke: «Kje si? Odkod bi slišal zvok tvojega smeha, ihtenje tvoje bridkosti? Kamorkoli si se napotil, koderkoli hodiš, sejali si in seješ cekine ljubezni še na trdo cesto, na goli kamen, da bo vzkliła sijajno drugim radost, tebi večno zasluženje!»

Joso Jurkovič.

Marija Kmetova: Helena. Zvezna tiskarna. V Ljubljani, 1921. 134 str.

«Pomlad je bila. Iz vsake bilke je dihala, v Temenici je sanjala, iz vrbinah vej je poganjala, po njivah je blagoslavljal, iz solnca je lila vsa živa in topla... Videla sem... pisane in rožnate travnike, in sanjavi topoli so šumeli, trepetali in se svetlikali v solncu. In vrbe, kakor bi poslušale pravljice. Po holmih so čakale njive in so zelenele starine. Tako preprosto otožni so bili ti holmi; kakor grudi so ležali drug poleg drugega. In spet topol in breza in tepka in gaber in tam v ozadju gozdovi: baržunasti v poletju, svileni v spomladi in jeseni kakor lepota sama... Kakor bi sedel sam nebeški oče na nebesnem svodu in bi blagoslavljal to lepo zemljo...» To je naša Temeniška dolina. Tam je učitelj vala Helena, mlada in lepa, prečuvstvena in zamišljena učiteljica in se je iz obupa, ker se ji je izneveril njen mestni fant, kar nagloma omožila z bogatim kmečkim trgovcem. Ali to ji ni bilo v srečo. Zakonskih nebes, o katerih je sanjala, ni našla. Nezadovoljna in otopela je strmela v praznino. Vsa udobnost, vsa velika ljubezen preprostega in zelo gospodarstvenega moža ji nista mogla dati tistega nečesa nedopovednega in blaženega, po čemur je zmerom hrepnela. Šla je v Trst do prijateljice in tam se je zvadila z mladim profesorjem. Kaj zato, če je bil poročen! Ob njem je našla vso milijonsko srečo. Medtem si je pa tudi njen mož doma našel mlado, podjetno Rezo, ki ga je imela rada in mu rodila sina. Kmalu nato se je smrtno ponesrečil. Helena je pribežala na možev grob strta in skesana in je zapisala vso veliko dediščino po možu njegovemu nezakonskemu otroku; zase si je izgovorila samo upravo premoženja do njegove polnoletnosti. Tako je živela potem v tihi resignaciji in skoraj srečna in zadovoljna. V delu in skrbi za gospodarstvo je našla svoj mir.

«Zima je zdaj. — Sedim pri oknu in gledam: belo je polje, beli so griči; Temenica z ledom pokrita. Črne pike nad snegom, to so vrane; črne roke nad snegom, to so vrbe. — Bela je zemlja, belo je nebo. In včasih pride solnce kakor dremavica. — Meni pa je vseeno: bodi zima, bodi pomlad, bodi poletje ali jesen.»

Če gre ženska s tako zasanjano zaletavostjo v boj, ne pride nedotaknjena iz boja. Boj ji zadaja rane, ki jo bolj skelijo nego bi enake rane bolele robustnega, za boj ustvarjenega moškega. V samozatajevanju in v domačnosti ji je vsa prava sreča. Vsak korak, ki jo spelje od domačega oltarja, od družine in mirnega doma, ji je v pogubo. Tam, kjer jih ni, išče romantičnih junakov in se razočarana cmeri, če jih ne najde, a nori nespametno, če sreča medlo podobo svojih blodnih sanj.

Zenska usoda je zmerom bridka, zmerom težka, ker je življenje pregrdo in pregoljufivo in prekrivično. Posebno huda pa je usoda šolane ženske, pognane v svet, kjer jo življenje skoraj zmerom pehne s tira, odločenega ji po preprosti ženskosti in po vsiljeni življenski nalogi. Človek zmore svojo nalogo samo, če jo pozna in če ima nad vsa druga čuvstva razvit čut dolžnosti do sebe in do drugih. Iz tega mu potem rastejo in zrastejo pravice: sreča in mir in zadovoljnost. — Delovni in gospodarstveni njen mož Jože Bergant dokazuje to. Kako je blažen in srečen v svojem delu in v skrbeh za gospodarstvo in v uspehih! In kako nesrečna, nemirna in nezadovoljna je Helena, ki se obeša na zvezde in lovi za praznimi fantomi, namesto da bi zasukala rokave in poprijela na trdnih tleh tam, kjer bi mogla in morala! Pa ne. S svojim kislim obrazom, s svojo lenobnostjo in odljudnostjo si nakopava bridkost nad bridkostjo, draži in onesrečuje vse, ki bi jo imeli radi, in je za sam križ in same nadloge, kjer bi bila lahko zgolj ljubezen, zgolj sladka pesem!

Težko usodo take ženske nam je tu prav krepko pokazala naša najboljša pisateljica Marija Kmetova, ki je vzela za to povest ljudi iz Temeniške doline; ljudi, čuvstvene do bolesi, samosvoje do trmoglavosti, vdane do ponižnosti, zamišljene do sanjivosti, lahke ko lahkomiselná dolenjska zdravica in težke ko delo na revnih njivah v hribovitem svetu, a vendar lepe in dobre kakor ukajoči in pojoči čas ob veselih trgatvah v solčnih vinogradih.

Dejanje povesti teče preprosto, prijetno in gladko, lepo zmiselno in brez ovinkov. Dikcija je prijetna, božajoča, včasih kipeča in vroča, od strani do strani bolj napeta.

Jezik je sočen in krepak, bogat, — vidi se, da ji ga je dala naša klasična Dolenjska. Le izraz «izgledali» mi ni všeč, tudi druga pritepenka «zoperstavljati se» ni dobra.

Mislím, da je «Helena», ki je prvotno izšla v Ljubljanskem zvonu kot povest «Brez tal», do zdaj najboljšé delo plodovite, zelo ambiciozne in še dosti obetajoče, prav resne pisateljice Marije Kmetové. *Ivan Zorec.*

Gustav Šilih: Nekoč je bilo jezero... Dolinska bajka. V Ljubljani, 1921. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 284.

Še pred leti je priobčil Šilih v nekdanjem «Domačem ognjišču» par prav dobrih pesniških poizkusov, a širšemu občinstvu se je predstavil sedaj prvič z obširnejšim delom. Sicer je namenjena knjiga predvsem mladini, a zasluži kljub temu, da izpregovorimo tudi na tem mestu o njej obširneje, ker kaže pisatelj brez dvoma talent in je knjiga gotovo plod resnega hotenja. Fabula je nekako naslednja: Ko so prišli od vzhoda Slovenci, je odkazal njihov vojvoda Vitogoj zadrugama Stojaničev in Žilicičev ozemlje v sedanji Saleški dolini na Štajerskem. Tam je stalo tedaj še jezero, bregovi so bili pa porastli z gostimi gozdovi. Na severnem bregu so si zgradili Stojaniči gradišče «Na skalah», na južnem bregu, v Podgorju, so se pa naselili Žiliciči, ki so oskrbovali tudi imenitno svetišče Velesa, zaščitnika zaleščanskih čred. Tu so se zbirale vsako leto zaleščanske zadruge na veliko Velesovo slavlje, samo Stojan Samostal se ni smel udeleževati tega vseobčnega rajanja, ker je bil nezadrušan. Njegova zadruga ga je namreč izločila, ker ni hotel izvršiti krvne osvete na prijatelju Domoju, ki je nekoč po nesreči ubil njegovega brata Volkuna. Da si pribori zopet sprejem v zadrugo, sklene odstraniti ogromno skalo, ki je na zapadnem koncu zapirala jezerski odtok. S tem bi pridobil Zaleščanom velik kos plodnega polja, obenem pa pregnal strašne pozoje, ki so prebivali v jezeru in stalno ogrožali

Jezerčane. S tem sklepom se pojavi pred zbranimi starejšinami, ki ga radi sprejmejo, kajti baš par dni prej je jezero zopet zdvijalo in pozoj je požrl med drugimi tudi priljubljenega starejšino Ljutomira. Dali so mu na razpolago delavcev in v štirih tednih je bila skala odstranjena, jezero izpuščeno, pozoj pa ubit. Pijani veselja se vrnejo s Stojanom na ramah v gradišče, kjer ga izvolijo za župana. Sredi vseobčega rajanja se pa vrne nepričakovano domov tudi slavni vojskovodja Rastislav-Domogoj.

To je torej kratka vsebina povesti, oziroma bajke, kakor jo naziva pisatelj sam, kljub temu, da ji je dal mestoma prav določeno zgodovinsko lice (primerjaj n. pr. str. 155 do 157 in pa št. 195 v I. delu Kosovega «Gradiva»), ki nam priča, da je postavil pisatelj vse dejanje v dobo okrog l. 700 po Kr. r., torej v dobo, ko o kakem jezeru v Saleški dolini že davno ni bilo ne duha ne sluha. Taka nesoglasja, oziroma tako mešanje bajeslovja in zgodovine celi koncepciji gotovo ni v prid, ker ima za bajko prerealistično in prekonkretno zgodovinsko podlago, za zgodovinsko povest pa popolnoma krive zgodovinske premise. Ta neokretna zmes bajeslovja in zgodovine se vleče skozi vso knjigo in odtod potem tudi vsa neenotnost koncepcije in raztrganost dejanja. Sploh je vse dejanje — in to je pri zgodovinski povesti kakor tudi pri bajki glavno — mnogo prerevno, da bi moglo napeto izpolniti celih 284 strani dolgo povest. Vse sedanje dejanje — primerno preurejeno — bi moglo tvoriti kvečjemu nekako ozadje kakemu romanu, ki bi naj ga razvil pisatelj pred nami. Skromno snov skuša sicer pisatelj izpolniti z lepimi in blestečimi popisi, a teh ne prenese zgodovinska povest, še manj pa bajka, ki zahtevata, kakor že omenjeno, predvsem dejanja in hitro se razvijajočih, napetih dogodkov.

Šilihova bajka ima torej že v sami koncepciji prav velike tehnične hibe, še večje pa v podrobni izpeljavi. Kljub obširnim, mnogo preobširnim popisom ne izvemo nikjer niti najmanj o ustroju staroslovenskih zadrug, o javnem in zasebnem življenju zadružanov, o tedanjih socialnih razmerah, o hrani, noši, domovih, gradiščih itd. Če je hotel vzbuditi pisatelj v mladih srcih, kakor posnemamo iz zadnjega poglavja, ljubezen in zanimanje za našo davno preteklost, bi moral to tudi kolikortoliko pokazati; iz povesti bi morala dihati tedanja doba, v njej bi se moral zrealiti ves milje naših prednikov. Vsega tega v «bajki» pogrešamo, zato je to v svoji sedanji obliki samo papirnata zgradba in upravičeno lahko vprašamo, kdo je pri založništvu bral rokopis, da ni opozoril pisatelja na vse to že pred natisom. V tem oziru opažamo pri naših založniških sploh precejšnjo anarhijo, ker menda ne čutijo potrebe, da bi nastavljala v to svrhu strokovno res usposobljene recenzente.

Pogrešamo za enkrat pri pisatelju tudi še dar plastičnega in nazornega risanja dogodkov, kar zlasti močno občutimo pri popisavanju del pri odstranitvi jezerske skale, o katerih si kljub obširnosti ne moremo ustvariti jasne slike. Velika hiba je dalje tudi to, da med posameznimi poglavji (katerim je nadel pisatelj prav po nepotrebnem tudi posebne naslove) ponekod ni prav nobene zveze, drugod je pa ta vse preohlapna, vsled česar dobiva človek vtis, da se začenja bajka pravzaprav šele pri drugi tretjini knjige. Tudi risanje značajev je mnogo premedlo in nam stopi jasno pred oči kvečjemu glavni junak Stojan, vsi drugi so pa očrtani le v grobih obrisih, tako da opažamo tudi v tem pogledu občutno pisateljevo hibo, ki se ni zavedel, da potrebujeta povest in bajka najš večje pestrosti značajev, ki bi se morali tretji med seboj vzporedno s stopnjevanjem dejanja.

Vsekakor pa je treba priznati pisatelju njegov lepi slog in izpiljen jezik. Prelepi so tudi oni odstavki, ki jih je napisal pisatelj v verzih in le čudimo se, da nastopa sedaj prvič pred širšim občinstvom s stihii, ki nam dokazujejo močan avtorjev lirični talent, ki se bo gotovo še zelo razvil. Neuspelost te prve knjige si moremo razlagati le odtod, da se je lotil pisatelj za enkrat še preobširnega koncepta, ki ga ni mogel obvladati.

Fran Erjavec.

Sir John Lubbock: Zadovoljstva u životu. Preveo Dragomir M. Janković. Drugo, pregledano i dopunjeno izdanje po poslednjem engleskom. (Moderna biblioteka 22.) Izdao S. B. Cvijanović, Beograd 1922.

Sir John Lubbock (Lord Avebury), v svoji domovini poznan kot naravoslovec (Darwinijanec), filozof in socialni politik, nam v knjigi «The Pleasures of the Life» razvija nekako evdajmonistično filozofijo: človeku je dužnost, da bude srečan. Vrelci zadovoljstva so vršenje dolžnosti, knjige, študij, ljubav, umetnost, prirodne lepote, vera (ime za razne srčne in umstvene potrebe). Tudi starost ima svojo pravico do sreče. «Ali šta nas čeka t a m o? Može se reći, da o tom postoje dva glavna gledišta» (str. 190) ... Pisatelj vodi svojo razpravo z nebroj nimi citati, ki deloma zakrivajo osnovne črte. Seznam knjig, ki bi jih moral imeti inteligent, vsebuje imena, ki so v naših geografskih širjavah še malo domača (str. 40). Ker nimam originala pri rokah, ne morem izreči sodbe o točnosti prevoda, ki se sicer povsem gladko čita. Knjiga, ki dela po svoji opremi čast založništvu, bo dobro služila učitelju kot najdišče primernih tēm.

J. K.

Ozvald K.: Logika. Uvod v znanstveno mišljenje. Ljubljana, 1920.

Ker imenuje avtor tudi mene svojega svetovavca (kar zaslužim le v toliko, da sem avtorjev že dovršeni rokopis pregledal in mu nato narekoval svoje premembe), izgleda, kakor da more v knjigi bravec najti tudi moje stališče. Tiskana knjiga pa mi je pokazala, da je avtor sicer v precejšnji meri upošteval moje premembe, vendar — pač radi prekratkega časa — ne tako, da bi kazalo delo lice organično ustrojene miselne celote. Zato se mi zdi potrebno, da opozorim na ona, in sicer le najvažnejša mesta knjige, ki po mojem mnenju ne morejo prenesti sodobne kritike.

Da se mi ne bo treba po nepotrebnem ponavljati, se moram sklicevati osobito na dvoje svojih publikacij, namreč na «Uvod v filozofijo» in na «Sistem filozofije I»; odgovarjajoče kratice so: «Uvod» in «Sistem I».

Stran 5: Kar naziva avtor tukaj predmet misli, je le to, o čemer nekaj mislim, ne pa to, kar pri tem o dotičnem predmetu mislim, n. pr. da je ali ni, da je tak in tak ali da ni tak in tak, namreč dotično dejstvo (glej «Uvod» in «Sistem I», register) ali «stvarni stan», ki ga pozneje (str. 27 ss.) avtor sam izrečno loči i od misli i od svojega predmeta in sedanjem smislu besede. Čeprav se mi zdi, da avtor le iz metodičnih ozirov ne govori že tukaj tudi o svojem stvarnem stanu, se mu je ta netočnost prelevila v napako takoj v naslednji točki.

Stran 6: S svojim razlikovanjem med «mislijo» in «mišljenjem» zamenjava namreč avtor očitno misel z njenim neposrednim predmetom, t. j. gori omejenim dejstvom, čeprav loči pozneje zadnje sam izrečno od odgovarjajoče misli (str. 28). O misli, ki jo doživim sam, seveda ne morem reči, da je kot moj doživljaj skupna drugim osebam, da je «večna», da je ista kot misel, ki jo je doživel prvi n. pr. Newton itd.: Vse to pa velja tembolj o odgovarjajočem dejstvu katerekoli misli kot predmetu (po avtorju: podlagi) te misli; ne misel (doživljaj), pač pa dejstvo n. pr. gravitacijskega zakona je čisto kaj

drugega kot Newtonovo mišljenje tistih medsebojnosti, ki tvore jedro tega zakona, le to dejstvo se prav tako «kot noč in dan» razlikuje od mišljenja tistih, ki skušajo za Newtonom umeti to dejstvo, le to dejstvo velja v slučaju svoje istinitosti za vse čase, ali ga kdo misli (dojema) ali ne, le to dejstvo je v tem smislu «večno» (bolje: brezčasno!) itd. Avtor sam mora to brezpogojno priznati ali pa se svojim poznejšim izvajanjem o «stvarnem stanu» kratkoma — odreči. Iz tega pa sledi, da pota do logike ne odpira razlikovanje med mišljenjem, mislijo in predmetom, temveč le razlikovanje med mislijo (= mišljenjem) in njenim predmetom, pri čemer je predmet misli, kakor že rečeno, vselej dvojen: to, o čemer nekaj mislim, in to, kar pri tem mislim, namreč odgo- varjajoče dejstvo, ki spaja vse posamezne, po času, osebah in trenutnih okoliščinah še tako med seboj različne misli (doživljaje) pod enotnim vidikom njih iste neposredne predmetne strani.

Stran 7.: Prašanje po predmetu in nalogi logike je istovetno s prašanjem, kakšna znanost je logika: Vsaka znanost ima svoj predmet s to razliko, da imajo specifično svoj predmet le takozvane teoretične znanosti (n. pr. matematika, jezikoslovje, fizijologija itd.), dočim se takozvane praktične znanosti glede predmeta ujemajo z odgovarjajočimi teoretičnimi, a se od njih razlikujejo le po svojem smotru. Smoter teoretičnih znanosti je vedno jasnejše spoznavanje njih lastnega predmeta, smoter praktičnih (tehnika, medicina, pedagogika itd.) pa praktični čini ali pa pospeševanje spoznavanja v okviru drugih (teoretičnih) znanosti. O vsem tem govorim v «Uvodu», mnogo podrobnejše pa še v «Sistemu I.» (glej register: znanost, teoretične-praktične znanosti), kjer sem iz teh in drugih razlogov logiko imenoval teoretično-praktično znanost.

Temeljni pojmi Ozvaldove logike.

O pojmu (str. 10 do 22).

Stran 11.: Avtorju je pojem «miselni odnošaj besede do več, včasih do veliko podobnih predmetov ali pa do celega področja posameznih reči, ki jih jemlješ v misel, ko razumevaš besedo ali sestavljeni besedni izraz». Ta definicija ali nič ne pove ali pa je, strogo vzeta, napačna. Seveda vladajo n. pr. med besedo b a r v a (skupina glasov) in med predmetom barva (n. pr. lastnost mize) razni odnošaji, n. pr. da pomeni ta beseda nekaj, namreč barvo (kot predmet) in tudi izraža nekaj, namreč predstavo barve (kot doživljaj). Nikakor pa ne gre, take in katerekoli druge odnošaje med besedo in predmetom istovetiti s pojmom samim dotičnega predmeta, kar sledi enostavno že iz dejstva, da more imeti pojem n. pr. barve tudi človek, ki mu je popolnoma neznana beseda b a r v a. (Rojen gluhonemec!) Jezik je seveda eminentno sredstvo za pridobivanje pojmov, kar se pa ne sme zamenjati s prašanjem, kaj so pojmi sami. Pojmi sami niso le besede (v tem leži napačnost starega in modernega nominalizma) in tudi ne odnošaji besed do predmetov, temveč oni naši doživljaji, brez kojih doživljanja bi nam tudi besede, t. j. skupine raznih glasov, ne bile «besede», in torej tudi ne kazale omenjenih odnošajev bodisi do predmetov bodisi do odgovarjajočih doživljajev. S posebnim ozirom na moja izvajanja v «Uvodu» in «Sistemu I.» (glej register!) morem tudi reči: Naši pojmi so naši doživljaji kot predočevalci več ali manj splošnih predmetov.

Stran 13.: Skolastično razlikovanje med «*existentia*» (realno bivanje) in «*essentia*» (idejno bivanje), t. j. med bivanjem individualnih in vrstnih predmetov je po mojem mnenju protislovno: Ako realno biva individualni pes

pred menoj, tedaj biva preko tega pa istotako resno tudi «pes» sploh, in sicer enostavno iz tega razloga, ker je v vsakem individualnem predmetu ipso facto vključen tudi že odgovarjajoči vrstni predmet; kdor pripisuje torej v danem slučaju resno bivanje nekemu individualnemu predmetu, mora pripisovati isto bivanje tudi odgovarjajočemu vrstnemu predmetu ali pa zaide v protislovje, ker trdi, da biva resno X, ne biva pa resno v tem X ipso facto vključen Y. Rekurs n. pr. na zoologijo ne velja, ker razpravlja zoologija tudi o «organizmih sploh» le v toliko, v kolikor odgovarjajo tem organizmom resno bivajoči posamezni eksemplarji; v obratnem slučaju bi tudi zoologija spadala v — pesništvo. Avtor je tukaj očitno zamenjal staro napačno distinkcijo med «eksistenco» in «čeno» z modernim razlikovanjem med bivanjem (Existenz) in obstojanjem (Bestand), ki pa se prav nič ne tiče razlike med individualnimi in vrstnimi predmeti, ker se naslanja le na razliko med takorvanimi resnimi (miza, kamen, barva, misel, želja, jaz...) in idealnimi ali idealnimi predmeti (število, melodija, slinčost, trikotnik, vrednota...); podrobneje govornik o tem v «Uvodu» in «Sistemu I.» (glej register!).

Stran 14.: Istovestjenje bistva predmeta z vsebino odgovarjajočega pojma je napačno i z stališča avtorja samega i z mojega. Če je pojem, kakor pravi avtor, odnošaj besede do predmeta, tedaj je pač jasno, da bistvo predmeta ne more biti vsebina pojmu: v kaki zvezi je bistvo n. pr. barve (predmeta) z vsebino odnošajev med besedo barva in predmetom barva? Če so pa pojmi, kakor sem rekel sam, doživljaji kot predočevalci predmetov, tedaj zopet ne gre, da bi smatrali bistvo predmeta za vsebino pojma: vsebina je namreč v tem slučaju posebna (predočevalna) komponenta doživljaja, torej tudi sama nekaj psihičnega, dočim je bistvo predmeta v naštetih slučajih nekaj nepsihičnega (n. pr. bistvo Triglava, kamna, dežja...). V istem smislu je smotna avtorjeva pripomba, ki govori o razliki med bistvom in predmetom samim, češ da prižgana smotka gori in bo kmalu pokajena, bistvo smotke pa ne gori in ne dogori, ker stoji izven časa. (Op.³) Tukaj je avtor zamenjal eksistenco predmeta s predmetom samim: smotka je dogorela, se le pravi, da je iz teh in teh razlogov izgubila svoje eksistenco, iz česar sledi, da ni nikake razlike med predmetom smotke, t. j. med smotko samo in med bistvom smotke. Sicer si pa tukaj avtor sam nasprotuje, nadaljujoč v tekstu pravilno, da govori sicer tradicijska logika o nebistvenih znakih, «toda v istini je vsa takovost, kar je izkazuje ta ali oni predmet — bistvena». To pa se ravno pravi, da je predmet in bistvo eno in isto.

Stran 16.: Avtorjeva trditve, da je obseg pojma «slovesnost vrstnih (ne posameznih) predmetov, ki sam odgovarjajo», vede na podlagi njegovih lastnih primerov nujno do protislovja: Ako bi tvorilo obseg n. pr. pojmu «slovenska beseda» le «tistih 9 besednih tipov (= vrstnih predmetov), ki jim pravimo besedni razpoli (samostalnik, pridevnik... medmet)...», ne pa hkrati «tistih tisoč in tisoč besednih izrazov, ki jih izkazuje Pieteršnikov slovar, tedaj bi se mogle imenovati «slovenske besede» le besede kakor «samostalnik», «pridevnik»... «medmet», ne pa hkrati besede kakor «kamen», «lep»... «ohh itd., kar pa brezdvomno ne velja, da, kar vključuje naravnost notranje protislovje. Zanimivo je, da avtor tudi tukaj sam sebi nasprotuje, s tem namreč, da govori končno (stran 17.) vendar tudi o individualnih pojmih, «ki jim odgovarja samo en predmet», kakor n. pr. «naša hiša, ta hrib, 22. meridijan, kraljevina SHS...». Ako bi veljala njegova, definicija pojmovega obsega, tedaj bi bili baš vsi individualni pojmi vnaprej izključeni, dočim morem jaz podati tole točno

definicijo takih pojmov: Individualni pojmi so vsi oni pojmi, kojih vsebina se identično krije z njihovim obsegom.

Stran 20./21.: Avtorjev obris kontrarnega in kontradiktornega nasprotja je netočen, ker ne dopušča dovolj ostrega razlikovanja med tema dvema relacijama. Ako bi namreč za kontrarnost dveh predmetov zadoščalo, da sta krajnika nekega kontinua, tedaj bi kontrarno nasprotje tvorila n.pr. tudi bodisi sodbi bodisi dejstvi (po avtorju: stvarna stana): O je — O ni, O je tak in tak — O ni tak in tak itd. Tudi ti sodbi, oziroma dejstvi si moremo zamisliti kot krajnika odgovarjajočega kontinua, namreč kontinua večje ali manjše verjetnosti, oziroma možnosti ene ali druge teh sodb, oziroma dejstev: in vendar je na prvi pogled jasno, da tvorita ti sodbi oziroma dejstvi pravo kontradiktorno nasprotje. Zato je treba ostrejšje določitve teh nasprotij. Prim. «Uvod» in «Sistem I» (register: kontrarno —, kontradiktorno razmerje).

(Konec prihodnjič.)

France Veber.

Kronika.

Drama. Brez šuma in potrkavanja so odprli letos vrata v Gradišču. Sezone ne spremljajo zaenkrat štrajki, ne akademična razmotrivanja o najnovejših režijah, ki bi čez noč ustvarile čudežne homunkule, s katerimi bi naše gledališče zaslovelo med prvimi svetovnimi odri. Ostalo pa je spoznanje, kako podobno je delo na deskah tega odra Sisifovemu delu in da bo le najgloblja ljubezen mogla doseči uspeh. Njej na ljubo bo marsikdo še žrtvoval svojo osebnost, se uvrstil kamor spada. Instinktivno je pokazalo pravo pot razvoja igralsko osebje že lansko sezono s polaganjem temeljnih kamnov spomenikom Borštnika in Verovška. Nakazali so z njima kontinuiteto med zaključeno dobo in smerjo v bodočnost. Sedaj nimamo več Borštnikov in Verovškov, toda pred nami raste iz dneva v dan problem slovenskega gledališča. Ali je res iz trte izvita ideja, da si ustvari razkosani milijonček svoje gledališče, kjer se razodene njegovo poslanstvo na zemeljski krogli kakor v najglobljih stvaritvah njegovih genijev? In vse tisto, da se zgne ljudstvo pred zastori, omamljeno od lepote, trepetajoče v svetišču? Znamenit ruski pisatelj je prorokoval bodočemu gledališču približanje kinematografom v boju za svoj obstanek pred publiko. Kaj ni govoril resnice za sedanje čase, ki sipajo žareče zlato na oltar zlatega teleta? In ti srce, tako voljno pokoriti se usodi in zatajiti samo sebe, ne boš opešalo v svoji veri? Trda je Kronosova pest: če se ne usmeriš pravočasno, bo hišica v Gradišču le še mavzolej nad teboj. Ne za presajanje, ampak ustvarjanje si posvečena in ostro je določena rast žlahtni mladiki. — Verjamem: od samih ovir bi se človek skoro razgledati ne mogel, toda zaman: problem stoji. Lahko se dokaže njegova nemožnost, a v nič se ne da zdrobiti.

Malokdo si more predstavljati, koliko truda leži v teh letošnjih predstavah. Priznati moramo, da ni bil posejan na kamenita tla. Skoro nevidni so poganjki, toda ljubeznipolno oko jih razbere. Vse je res, da s tem ansamblom, kakor je, ne doseže gledališče niti pol pota, a upanje na boljše bodočnost je upravičeno že z ozirom na nekatere letošnje prirastke. Takim močem pa je v prvi vrsti potrebna tradicija, bodisi predstav ali osebnosti; brez nje se ne udomačijo in tudi občinstvo se bo težko ogrelo. Tisto malo tradicije od Verovška in Borštnika sem ne živi več med nami. že jo zastirajo ciprese. Z abecedo so pričeli in do zrelosti so še dolga leta trde šole. V arhivih ni gramatike, ne čitanke iz

prejšnjih let, sedaj jih šele pišejo. Vsi so učitelji in vsi učenci. Če ne bo drug drugemu zaupal svojega bogastva ter ga vsakdo sprejemal s hvaležno roko, bo ves trud zaman. V njih samih se mora roditi in utrditi globoko prepričanje o njihovi smeri, kajti vse drugo zanašanje je kočljivo in problematično. Prepričan sem, da bi danes velik del publike, brez svoje lastne krivde, poskušal za rep privleči na oder Krpanovo kobilu, da jo dostojno proslavi. Verovšek in Borštnik, ki sta živela v tej pretečeni dobi, nista še ustvarila slovenskega gledališča, bila sta le dvoje močnih osebnosti in temvečja krivda pade na tisto dobo, ki ju je poniževala do krpanovanja, dočim bi lahko že tedaj vzgojila občinstvo za najboljše predstave. Ne zapirajmo oči in priznajmo, da že v teh letošnjih predstavah razbiramo temelje za zgradbo iznova.

Živ jezik se ustvarja na odru! Čeprav ga govorimo od rojstva, je vendarle resnica, da je bila naša pisana govornica na odru mrtev hieroglif. Kjer bi morala biti šola za izgovorjavo književne slovenščine, je niso niti govorili. Vsak krajan je obračal po svoje. Eden je piu, drugi pil, tretji piv. Za pisano besedo ni bilo postave v grlu in jeziku. Z odra se je prerekala ljubljansčina z žlahtno dolenjščino, vmes pa se je oglašala hrvaška in češka slovenščina. Židana ruta, ki se nam ni nikakor podala. Ne trdim, da smo letos že na cilju, a dosegli so vendar v besedi nekaj ubranosti, čeprav zahteva še mnogo neprisiljenosti. Izgovorjavi se že pridružuje točnost in barva samoglasnikov, iz besedi raste smisel stoletij in kadar nastopi srečen trenotek oblagodarjenega grla, tedaj zazvene verzi Shakespearjevi, šola našega odra, v zveneči marmor vklesani. Do celokupnosti pa je še daleč.

Kakor jezikovno, izražajo letošnje predstave skrbno pripravljenost v režiji in kar je ž njo v zvezi. Torej smo prišli do jedra. Režiser, pa naj pripada katerikoli šoli, je v prvi vrsti odgovoren za vprioritev. Najprimitivnejšo zahtevo vsakega lajika mora izpolniti, namreč podati razumljivost drame, kar zveni sicer naivno, pa je včasih le težka naloga. Ne mislim, da zadostuje navadno razumevanje pisane besede, ampak prenašam ta pojem na pisateljevo vstvarjanje. Od tistega hipa, ko se je iz kaosa izobličala snov in je tvorec oduševil osebe, pa do trenutka, ko leži izgotovljeno delo na mizi, diha minuta večnosti. Vsem osebam dobre drame žari na čelu njen pečat; absolutnost njihovega bitja se mora gledavcu odkrivati v vsej njihovi mimiki, besedah, v vsakem dihu tega ustvarjenega sveta. Le če režiser prodre v labirint ustvarjanja pisateljevega, bo krožila notranja potreba, ki je poklicala v življenje te ljudi, kakor kri po žilah v vsej drami. Noben pomišljaj ne ostane neizgiran. Kdor je gledal vprioritve Čehova pri Hudožestvenikih ter primerjal potem predstavo s knjigo, bo razumel, česa se more poslužiti režiser, ki prekorači celo napisane in predpisane zakletve pisatelja, da poda vso njegovo osebnost v eni sami drami. Take predstave ustvarjajo potem tradicijo gledališča, vsaka nova moč najde v njih nešteto možnosti udejstvovanja. Kakor vse, ima tudi režija svoje kodekse. Priznavam, da dolgoletna praksa, gledanje, marsikaj izpopolni, toda do zadnjega ključa pride le režiser-osebnost. Predvsem je ta potrebna za lastna, domača dela, kjer mora režiser takorekoč šele vstvarjati način igranja, na katerem bo lepela domača prst. — Moderno gledališče boleha že dolgo na problemu kulis. Razvadilo je občinstvo, ga takorekoč oslepilo, čeprav ne pomenijo kulise nobene bistvene važnosti v razvoju gledališča. Nekdo mi je pripovedoval, da so tudi najmodernejši poizkusi, hoteči podajati do golega slečeno dušo, ki bi kar fosforescirala na odru, zapadli isti boleznini ter so

opozorili oči vseh gledavcev predvsem na kulise, predstavljajoče slovo vsej tradiciji. Tak režiser pač ne bo mogel vzbuditi v gledavcu one domišljije, s katero uživa pisano besedo doma v tihi izbi. Scenerija je le okvir, ki nevidno oklepa sliko. Oči morajo na odru zreti v svetove, ki bi jih same nikdar ne zaslutile. Režiser pa se prepriča, da je tako do soustvarjanja razburil njih fantazijo. V tej smeri pa ni odgovoren le občinstvu, temveč tudi vsem igralcem pod svojo taktirko. Njim samim mora bogatiti razgled v carstvo pisateljevih sanj in pri vseh bo našel krepko sodelovanje. Zato lahko rečem, da so naši režiserji odgovorni v prvi vrsti za razvoj igralcev, posebno novih moči, izmed katerih veliko obeta Škerlj-Medvedova in Lipah.

Mati našega gledališča bo lastna drama. «Iz srca svoje so kali pognale» pesmi Prešernove in niso naša hostija zgolj zaradi jezika, temveč kot inkarnacija narodnega srca. Beseda grude, v drami spočeta, bo oplojala igralca-režiserja, da se bo prvič jasno zavedal, komu podaja in kako je treba. Kajti kadar se z odra razodene narodu njegovo najgloblje bitje, tedaj mu postane svetišče, kar je bilo prej le zabavišče. Ni čuda, da žive še danes komedije in tragedije napisane pred stoletji ter črpajo nova moderna gledališča še vedno iz odrov, kjer so ljudske množice sodoživljale kot svoje najvišje razodetje grške in Shakespearjeve tragedije in komedije, se potapljale v mistično grozo v koralih srednjeveških misterijev in je utripalo srce pred razodetjem ruske duše pri Hudožestvenikih. Morda je poleg teh odrov baš vsled pomanjkanja nacionalne izrasti Reinhardtovo gledališče le veličasten poizkus. Vem, da se vsega tega ne ustvari čez noč, toda vsakdo je poklican in vsaka minuta čaka na izpolnjenje. — Članki, ki jih je dramaturg Župančič objavljajal lansko sezono v Gledališkem listu, so prvi temelji slovenske dramaturgije, črpajoče iz globin našega bitja. Ves potek zadnjih gledaliških sezon je le dokaz, kako konsekvantno, vsem neprilikom po robu, stopa po svoji poti. Marsikdo — se niti ne zaveda, da je z njegovim delom načel problem slovenskega gledališča pri svojem jedru.

Ne morem trditi, da dosegajo letošnje predstave isto umetniško višino kot lanska uprizoritev «Kozarca vode», ki si je ostala tudi letos zvesta. «Razvalina življenja» je šla čez deske kakor preteklo sezono, «Golgota» se je v počitnicah osvežila, a «Borba», ena najboljših lanskih predstav, je letos za spoznanje opešala. Tip gospoda Antonyja se mi je zdel lansko leto mnogo bolj posrečen in je v novi zasedbi pogrešal tiste sugestivne sile, ki jo izžareva ta iz jekla viliti stavec na pragu dveh razdobij. Neenotnost glasu je bila predvsem kriva, da nam je razblinila iluzijo moža, ki je štirikrat bil z železno pestjo po delavskih hrbtih. Izmed ostalih je Vanklin pridobil, Enid izgubila.

Jirasku se je gledališče poklonilo ob njegovi sedemdesetletnici z dostojno vprioritvijo njegove dramske študije «Oče» vzlic ne povsem pravilni zasedbi. Ubranost celotne uprizoritve je predvsem zasluga Rogozovega Kopeckega.

Dvoje karakterističnih modernih dram je otvorilo letošnjo sezono, Kosorjeva «Požar strasti» in Wildgansova «Ljubezen». Že par let pred vojno se je razburkalo morje literature. Borza umetnostnih novinarjev notira neprestano nove struje, kakor kurze. Drug drugega hoče prehiteti za par stoletij in vendar ostaja z njim daleč zadaj. Vratolomno se hoče dvigniti sleherni nad nivo preteklosti, pretrgati vse tradicije, postaviti nekaj pred oči, česar še ni bilo. Doklej bo drvel ta vrtnec? Nič manj, ko do prvih osebnosti, kojih konture

se že tupatam pojavljajo. In vendar ni ves ta boj nič drugega, kakor želja, iztrgati iz jeklenega objema gole zunanosti, se dvigniti iz grobnice naturalizma do sanj romantičnega poeta, grandioznosti problemov klasične dobe. Četrta dimenzija, iz posameznika rojena, stopa zopet na oder. Tudi na deskah je napovedan boj vsemu, kar diši količkaj po realizmu. Zanimivo je, da občinstvo samo beži pred svojo okolico, popolnoma udano materijalizmu. Svetovna revolucija je torej spremljevalka duševne.

Kosor je s svojo dramo nastopil že pred vojno. Laskavo je zanjo dejstvo, da se je do danes obdržala na odru. Ne motil bi se preveč, če trdim, da je ena najmočnejših njegovih dram. Strašen boj Boga (Ilarija) s Satanom (Guša) sega v svetove vizionarnosti. Bog podleže in vsa živa bitja bodo izgorela v sijaju škrlatnega plašča hudičevega, ki se razgrne čez vso zemljo. Krvave oči človekove bodo zrle vstajenje kosti mrličev, ušesa oglušne v hrušču podirajočega se križa na Golgoti. Kakor na starih slikah, se pojavi mojster sam med temi ljudmi in se uči iz razorov domače zemlje, spoznava več, kakor je napisanega v vseh bukvah. Kajti laž stoji tam notri in to laž nosijo vsi na ustnicah, kadar se križajo pred bogom. Nihče ne uide strastem posesti, slehernega bo podjarmil satan. Le bosjaki, nemaniči imajo širokoodprto srce za svojega sočloveka. In Satan zmaguje. — Tema bi morala zagrniti njegovo zmago in človeški glas, ki se plakajoče oglasi po tem strašnem boju, so pri nas upravičeno črtali. Drama sama zahteva diskretnih igravcev, kajti zgodi se prav lahko, da učinjuje osebe, že same po sebi stilizirane, neokusno, kar smo videli predvsem pri Gaberščiku. V ostalem so pripomogli vsi igravci po svojih močeh režiserju Rogozu, da je drama zadobila enotnost. Seveda bi bilo treba vaditi v prvem dejanju, gotovo najdelikatnejši sceni, bosjake vse drugače, da bi njih govori ne lili skozi rešeto. Tudi v zadnjem dejanju v sceni vizionarnega govora se je mnogokaj izgubilo, kar bi gledavcu vse drugače izpolnilo predstavo. Mogoče bi režiser dosegel to z vestnejšim podčrtanjem in koncentriranjem scenerije. Čudno, da si Borštnikova ni bolje ogledala slavonskih kmetic, ki imajo poprečno zelo malo Strindbergovega duha v sebi. Ni bilo prav, da je Maro na ta način pobarvala. Krepka dramatična slika tretjega dejanja, poslednjega iz prvega govora med sinovoma obeh rodov, ki lezeta drug v drugega, kakor kača kači v goltanec, zahteva seveda finih prehodov, sugestivno uplivajočih na gledavca, krepkega ritma telesa, ne pa tega kar smo gledali v skoro epileptičnih sunkih hrbtenic.

Mehka lirična pesem je v primeri z Kosorjevim demonizmom Wildgansova «Ljubezen». Goli stavek realnosti prehaja v pesem, kadar sanja duša tudi najpriprostejšega človeka. Na stotine je namreč Müllerjev, poročenih, padajočih pod tem bremenom. «Ljubezen» ni drama osebnosti, temveč problema, ki ga doživlja človeštvo iz dneva v dan. Tragika tega problema zveni v spevu trpečih ljudi, ki plakajo, stegujejo roke v neznane svetove ljubezni, še ne razodete in vendar s krvavečim srcem pričakovane. Morda pride nekoč — morda nikoli? sprašuje dvoje bitij v globoki noči usodo. Ljubezen hodi kakor slutnja nevidna med stenami zemeljskih prebivavcev, ki žejno segajo za njo. Tam zunaj pa se navija in odvija čas, trd in gluha za trpljenje.

Uprizoritev bi zahtevala rafinirane enotnosti in šele tedaj bi bili verzi zlate nitke, uvezane v diskretno obleko. Enakomerno bi se moralo razvijati dejanje, kontrasti, s katerimi Wildgans tako fino operira, docela spojeni z notranjim življenjem med štirimi stenami. Z eno besedo: oder bi le ilustriral pesem. Topot

pa se je naša fantazija preveč borila z neizigranimi stavki in verzi, da, celo potapljala v tisto vsakdanjost, iz katere nas pisatelj dviguje. Zgodilo se je celo, da slika ni nudila razumljivosti dogajanja in kako naj potem vpliva?

Rogozu ni šlo od rok, ne vem le, ali ne spada v tako kombinacijo, ali mu igra ni pogodi. Pogrešali smo notranjega ognja, ki ga vselej izžareva njegova oseba. Wintrova vkljub vsemu prizadevanju ni dvignila igre nad nivo poprečnosti. Svoje vloge ni živela, le spremljala jo je. Brezprimerno boljše kot nositeljica drame, so bile pogojene vse stranske osebe, če jih smem tako imenovati. Scenerija se je posebno v zadnjem dejanju tesno privila drami, ali je pa v ostalih dosegla svoj namen, je še prašanje. Da, Wildgans je bil trd oreh, zahteval bi silnega truda in globoke resnosti, šole v vseh ozirih.

Izmed klasičnih iger smo gledali dvoje komedij, silnih kontrastov. «Zmešnjave» se nizajo na zmešnjave tam nekje v Efezu. Skokoma drvi igra in nima časa, da bi razvozljaj ljubosumni Adrijani njene zmote; kaj, tudi tebe je začaral mojster Ščip, peklenski copernik, in ti se smeješ zvezanemu trpinu, pa se ne jeziš nad ženo njegovo, zavratico? Ni mogoče, ves čas prasketajo pršče besede, da se celo igralci s težavo vzdržujejo smeha. Mrzle so stene samostana, svete, svete. Pa ti le besede optice posvetno diše. Čudne nunc. Ne utegneš razmišljati, boben zapoje, v smrt peljejo starca, Efežana, tako udano spravljene s svetom. In že se razvozlja vsa štrana, dvoje parov dvojčkov se najde, troje parov svatuje, premeteni kupci z Mirando pod pazduho, polnimi mošnjami cekinov, s katerimi je obsipal tudi tebe Župančič ves večer. Kaj hočete še več? — Dečki, bistro! jim je nasvetoval v sijajnem pismu, s katerim je izročil delce občinstvu in igralcem. Res, potrudili so se, čvrsto od prvega do zadnjega, posebno tisti večer, ko se je V. Danilova zabubila v Mirando. Kdor je gledal «Sen», ne more tajiti napredka v režiji, igranju in govoru. Zdaj ve, preko razvoja ne gre.

Vedno mi roji po glavi, kako se je mogel Gogolj, on, ki so ga našli nekega jutra mrtvega, izgorelega v mističnih molitvah, tako zasmejati, da se še danes smeje vse mesto, kamor zaide «Revizor». Njegova duša je ljubila razsežnost ruskih poljan, z blaznim hrepenenjem za razkošjem, odevajočim v bizarni plašč Tarasa Buljbo, se je zasmel nad ljudmi, ubogimi stvori, po naturi goljufi, lažniki, ki sami sebi verjamejo, prevaranti, gizdalini, oženjenimi z dičnimi Anami, oblagodarjeni bogato z otroci — goskami Marjami. Ko pa se je ž njim vred smejala vsa Rusija, se je Gogolj zdrznil pred vrtincem, ki ga je sam zavrtel. Nad seboj se smejete! jim je zaklical v popravljeni izdaji z odra. A klic njegov ni dosegel ušes, nihče ni hotel videti sebe, vsakdo je škilil na soseda. In smejemo se še danes, o kako! Ta smeh gre iz veka v vek, on ga je le oblikoval. Uprizoriti ga, se pravi, Gogoljevo željo pogoditi.

Kdor bi ga hotel podati brez podčrtavanja, karikiranja karikatur samih po sebi, bi moral razpolagati s prvovrstnimi igralci, od katerih bi zajel vsakdo svoj tip iz obdajajoče ga okolice, izdelal z največjo minucioznostjo vsako potezo, se tako osmešil pred zrcalom na znotraj, da bi vsak gibljaj izzival smešnost njegovega rojstva. Če bi se Putjata držal te poti, sem prepričan o popolnem neuspehu. Celota bi se razbila in občinstvo bi še manj vedelo, zakaj se smeje nad seboj. Zato je ubral drugo pot. Podčrtal je karikaturu, odvezl nekaterim bitjem njih resnično življensko noto. Morda za spoznanje predaleč. Tudi ni pomislil, da se naše igravsko osebe prerado udaja občinstvu. Ena

poznejših predstav me je v tem potrdila. Zamojdel bi lahko izpustil vse vinjete, s katerimi je baje ruska predstava Revizorja uprizorjena. Morda bi ne bilo slabo, če bi sugestivnost neme scene, na katero je Gogolj polagal toliko važnosti, bolje kreiral. A nekaj je predstava pokazala, kar bi bilo sila važno za vse naše režiserje, namreč, kaj je izigrana, enotna igra. Trda roka Putjate ni popustila niti za hip, pa se nič ne boji, če se z odra razodeva dresura. Za cilj je potrebna v naših razmerah. Človek je gledal to pot toliko igre, da je strmel, odkod jemljejo drugače tako stilizirane, obsekane osebe. Ta šola bo vsakemu, ki je sodeloval v «Revizorju», marsikaj pripomogla v lastnem ustvarjanju, če ne bo v kopijo zajeta. — Toda «Revizor» pada. V eni poznejših predstav sem se čudil, kako je mogel Gradiš, ko je vendar prvič podal problematično osebo Hlestakova zadovoljivo, tako pozabiti svojo ulogo. Ne vem, kdo mu je nasvetoval že takoj spočetka večjo mero pijanosti v zanj tako važni sceni. Prvič je bilo dovolj in spodobno. Enako je postal njegov nastop v četrtem dejanju neokusen ter ne odgovarja liniji. — S Škerlj-Medvedovo je gledališče pridobilo krasno moč. Res so še prehodi nejasni, ali jih sploh ni, toda njen blagozvočni organ, zmožnost karakterizacije sta nam porok za prvovrstno igravko. Če bo Kralj tako napredoval, kakor se je izkazal topot v eni najtežjih scen, postane mož našega odra. Pozornost je vzbudil tudi Lipah, ki je neglede na malce pretirano igro, s katero se je moral vživeti v organizem, pokazal zelo dobro šolo. Kako se razvije Kuratov, glede jezika mislim, je težko reči, a oder obvlada. Tudi drugi tipi bodo ostali v spominu, predvsem Zemljanika, Hlopov in njegova žena. Postranske osebe, ki so bile pri nas toliko časa vselej mrtve točke, so našle v Gabriču in Gorjupovi dobre interprete. Poglavar Putjata pa je tesno zvezan z vso uprizoritvijo. V detajlih preveč raztegnjen v karikaturu, ni dosegel zaželjenega efekta v svojih strupenih besedah, ki jih bruha v občinstvo. Presegal je pač od Gogolja zahtevano postavo, kar seveda njegovih odličnih igravskih zmožnosti prav nič ne krati.

Juš Kozak.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. Urejajo in izdajajo: Fr. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš.

Zadnji snopič II. letnika tega znanstvenega časopisa nam je javil, da časopis, ki ga je takrat izdala Slovenska Matica, zaradi visokih tiskarskih stroškov ne bo več izhajal. To vest so z obžalovanjem beležili potem tudi češki in francoski slavistični listi. Vztrajnosti uredništva in naklonjenosti pokrajinske uprave moramo biti hvaležni, ko vidimo pred seboj prva dva snopiča III. letnika, ki prinašata sledečo jezikoslovno vsebino: R. Nahtigal: Instrumental sing. fem. oojp: oop: oq; P. Skok: Oglej i Celje; Fr. Ramovš: Slov. Celje; J. Kelemina: Slovanski doneski; A. Bajec: O prvotnem slovenskem naglasu ^ v rezijanskem narečju; Fr. Ramovš: Csl. dest — slov. desten; slov. res, nejoveren, jež, jezero, nijsem, teden, virij ter o izvoru krajevnega imena Kobarid; R. Nahtigal: Prisuha — prešustvo. — Časopis, ki si je v kratkem času pridobil dober glas in ki prinašajo o njem laskavo oceno srbska, češka, poljska, nemška in francoska jezikoslovna glasila, priporočamo najtopleje našemu razumništvu, predvsem srednješolskim zavodom in učiteljem ter učiteljstvu sploh. Naročnina za III. letnik znaša 20 dinarjev in jo je poslati na administracijo časopisa v Ljubljani, univerza.

Nove knjige.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Barbusse, H. Ogenj. (Dnevnik desetnije.) Poslovenil Anton Debeljak. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1921. 337 str. 18 Din, po pošti 2 Din več.

Bevk, France. Pesmi. Gorica. 1921. 62 str.

Čehov, Anton. Tri sestre. Drama u četiri čina. Prevela Milica Bogdanović. Zagreb. Z. i. V. Vasić. 1921. 87 str. 8 Din.

Domović, Franjo. Iza zastora. Pjesme. Zagreb. 1921. 28 str.

Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda za navadno leto 1922. Ljubljana. Izdalo in založilo vodstvo. 1921. Vsebina: Koledar. Narodnemu delu. Vestnik Družbe sv. Cirila in Metoda. Inserati. 90 str. Cena 20 K.

Kraigher, Alojz. Umetnikova trilogija. Ivanu Cankarju v spomin. Ljubljana. Samozaložba. 134 str. 18 Din.

Labodje, Trije. Izhajajo šestkrat na leto. Ljubljana. 1922. Uredniki: A. Podbevšek, Jos. Vidmar, Mar. Kogoj. Na leto 75 Din.

Lucerna, Camilla. Aseneta. Po staroj predaji. Zagreb. Z. i. V. Vasić. 1922. 52 str. 10 Din.

* **Oman, Ch.** Kratka istorija Engleske. London. Izdali Williams i Norget. (V komisiji J. B. Cvijanovića.) 1920. X + 173 str. 15 Din.

* **Pešić, Petar.** Solunski front. Vojno-politička akcija. Beograd. Izdanje S. B. Cvijanovića. 1921. 56 str. 4 Din.

Prohaska, Dragutin. Fjodor Mihajlović Dostojevski. Zagreb. Moderna knjižnica. 1921. 382 str. Cena na navadnem papirju, broširano 80 K, na finem papirju, v originalni vezavi 150 K.

Ušeničnik, Aleš. Uvod v filozofijo. Spoznavno-kritični del. Zvezek I. Ljubljana. Katoliško Tiskovno Društvo. 1921. XII + 504 str. (Bogoslovna Akademija v Ljubljani, Knjiga I.)

Velimirović, Nik. Religija Njegoševa. Drugo izdanje. Beograd. Izdanje S. B. Cvijanovića. 1921. XIV + 188 str. 12 Din.

Vidrić, V. Pjesme. Zagreb. Z. i. V. Vasić. XV + 45 str. 6 Din, fino izdanje 10 Din.

Vodopivec, Vinko. Skladbe za moški in mešani zbor. Gorica. Založil skladatelj. 1921. 10 str.

Wilde, Oskar. Lady Windermere. Drama v štirih dejanjih. Prevel R. Rehar. Maribor. Mariborska tiskarna, d. d., 1921. 67 str. 20 K, po pošti 2 K več.

Zapiski, Novi. Mesečna revija. Izdajatelj in odgovorni urednik Alb. Prepeh. Ljubljana. 1922. 24 str. Na leto 100 K.

Zbašnik, France. Pesmi. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1921. XVII + 92 str. Cena 8 Din.

Zbornik za umetnostno zgodovino. (Archives d'histoire de l'art.) Izdaja Umetnostno zgodovinsko društvo v Ljubljani. Urejuje dr. Izidor Cankar. Ljubljana. 1921. Na leto 100 K.

Zmaj-Gradnik. Pisani oblaki. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1922. 68 str. Cena 7 Din.

Naša založba v Trstu.

Primorski Slovenci smo si postavili temelj za lastno kulturno stavbo: ustanovili smo književno podjetje, ki naj zbere okoli sebe predvsem vse primorske leposlovce, izdaja njih dela v okusni obliki in zalaga naše ljudstvo ob Adriji z dobrimi knjigami.

Kot prvo svoje delo pošilja „Naša založba“ med narod **Ivana Preglja** zgodovinski roman

Plebanus Joannes.

Drugo delo, izšlo o Veliki noči, so zbrane novele **Franceta Bevka**:

Faraon.

Obe knjigi v večbarvni umetniški opremi **Toneta Kralja**.

Kot nadaljna dela pripravlja „Naša založba“

„Srbske narodne pripovedke“

v prevodu **Alojzija Gradnika**, in z ilustracijami prof. **V. Cotiča** ter tri enodejanke

Za novi rod

pisatelja **Stanka Majcena**.

Z ljubeznijo do lepote, z neomajano vero do životvornosti našega naroda stopamo na plan.

Na vas in na nas je, da iz tega temelja zraste novo kulturno življenje.

Knjige „Naše založbe“

se dobé po vseh slo-

TISKOVNA ZADRUGA

• LJUBLJANI

SLAVIJA

vzajemno zavarovalna
banka v Pragi.

Generalni zastop
za Kranjsko, Štajersko,
Koroško in Primorsko
v Ljubljani.

Kako potrebno in koristno, posebno
v sedanjih časih, je življensko za-
varovanje, nas uči neštivilno pri-
merov, ko k bridki smrti marsika-
terega svojca ravno vsled zavarov-
vanja ni pristopila še gmotna beca.
Eden najmogočnejših zavodov v naši
kraljevini je

slovanska zavarovalnica banka

„SLAVIJA“

ki slavnemu občinstvu nudi najugod-
nejše kombinacije življenskega za-
varovanja po najnižjih tarifih, in ki
izplačuje še članom dividende iz
čistih dobičkov. Banka „Slavije“,
ki zavaruje tudi proti ognju in
vlomu, ima garancijskih fondov
nad 123 milijonov, zavarovalnih vred-
nosti nad 2 in četrt milijarde, letne
zavarovalnine nad 25 milijonov in
je izplačala zavarovalnin nad 161 mi-
lijonov. Z vsemi potrebnimi pojasnili
je drage volje na razpolago.

Generalni zastop vzajemno zavaro-
valne banke „Slavije“ v Ljubljani
v Gosposki ulici št. 12 (v lastni hiši).

Uradne ure:

ob delavnikih od 8. do 2. ure. — Ob
nedeljah in praznikih se ne uraduje.

Brzjavke: Banka Slavija Ljubljana

P. Magdič Ljubljana

modna in športna trgovina
za dame in gospode.

Oddelek za dame:

Najnovije etamin-obleke, svilnate
toaletne, pletene svilnate jope, vrhnja
krila, spodnja krila, bluze, svilnate
etamin in volnene, hišne halje, ko-
žuhovinaste garniture, perilo za ne-
veste, pajčolani za neveste, modrci,
najnoviji etamini in črtasti batisti;
Crêpe de Chine, svilnato blago,
surova svila, fini nakiti za obleke,
moderne resice, gledališke šerpe,
svileni trakovi, narodni trakovi,
idrijske čipke in motivi, nogavice,
rokavice, gamaše, usnjate in svilene
torbice, moderne arniture za lase,
manicure, parfumi, kožna krema itd.

Oddelek za gospode:

Klobuki, cilindri, slamniki, čepice,
srajce, spodnje hlače, tricot-majice,
tricot-hlače, nočne srajce, nogavice,
dolge in kratke, rokavice, gamaše,
kravate, ščitniki, mehki in trdi ovrat-
niki, manšete, naprsniki, naramnice,
podveze, dežniki, palice itd.

Za lovce in turiste:

Dokolenice, gamaše, dežni plašči,
nahrbtniki, palice, samovari, alu-
minijaste posode, vrvi, svetiljke,
dereze itd.

— Sprejemajo se tudi klobuki
in slamniki v snaženje. —

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

NAROČAJTE KNJIGE TISKOVNE ZADRUGE

v Ljubljani, Prešernova ulica 54.

Za priporočeno pošiljatev je treba k poštnini priračunati še 1 Din.

Barbusse: Ogenj. Roman.

Broš. 18 Din, vez. 21 Din

Cankarjev Zbornik. Uredil dr. J. Glonar.

Broš. 18 Din, vez. 21 Din, po pošti 1 Din več.

Fr. Zbaničnik: Pesmi.

Broš. 8 Din, po pošti 50 p več

J. Stritar: Sodnikovi. Povest. — Broš. 7 Din.

NOVO!

Zbirka «Slovenski pisatelji».

Urednik dr. Ivan Prijatelj.

Josipa Jurčiča zbrani spisi.

I. zvezek. Broš. 8 Din, po pošti 1 Din 1-50 več.

II. zvezek. Broš. 8 Din, po pošti 1 Din 1-50 več.

Simona Jenka zbrani spisi. Uredil dr. J. Glonar.

11 Din, po pošti 1 Din 50 p več.

Dr. Iv. Tavčarja zbrani spisi. VI. zvezek.

Broš. 19 Din, po pošti 1 Din 50 p več.

Stritarjeva antologija. Uredil dr. Iv. Prijatelj.

Broš. 7 Din, vez. 9 Din, po pošti 1 Din več.

Izven zbirke:

Fr. Milčinski: Drobiž. Zbirka humoresk.

Broš. 9 Din, vez. 11 Din 50 p, po pošti 1 Din več.

Anton Novačan: Veleja. Drama.

Broš. 7 Din, vez. 9 Din, po pošti 75 p več.

Damir Feigel: Tik za fronto.

Broš. 9 Din, vez. 12 Din, po pošti 75 p več.

Ante Debeljak: Solnce in senca. Pesmi.

Broš. 3 Din, vez. 5 Din, po pošti 50 p več.

Ivan Lah: Noč na Hmeljnku.

Broš. 4 Din, po pošti 25 p več.

Simon Jenko: Pesmi.

Broš. 3 Din, vez. 5 Din, po pošti 50 p več.

Zbirka «Prosveti in zabavi».

Igo Kaš: Dalmatinske povesti.

Broš. 3 Din, vez. 5 Din, po pošti 50 p več.

Jos. Starč: Lisjakova hčl. Povest.

Broš. 4 Din, vez. 6 Din, po pošti 50 p več.

Dr. H. Dolenc: Izbrani spisi.

Broš. 5 Din, vez. 7 Din, po pošti 50 p več.

Zbirka Mladinskih spisov.

Čika Jova-Gradnik: Pisani oblaki.

Vez. 7 Din, po pošti 40 p več.

Dr. Ivo Šorli: Bob in Tedi, dva neugnanca.

Broš. 6 Din, vez. 5 Din, po pošti 75 p več.

Čika Jova Zmaj-Gradnik: Kalamandarija. Otroške pesmi.

Vez. 4 Din, po pošti 35 p več.

I. Waschtetova: Pravljice. Z barvanimi slikami.

Vez. 10 Din, po pošti 50 p več.

Zbirka Prevodne knjižnice.

F. M. Dostojevskij: Besl. Roman v treh delih.

Broš. v dveh zvezkih 11 Din, vez. v eni knjigi 15 Din, po pošti 2 Din več.

Edmond de Goncourt, Dekle Eliza.

Broš. 4 Din, vez. 6 Din, po pošti 60 p več.

Mig. Cervantes: Tri novele.

Broš. 3 Din, vez. 5 Din, po pošti 50 p več.

Anatole France: Pingvinski otok.

Broš. 11 Din, vez. 13 Din, po pošti 1 Din več.

A. Čehov: Sosedje in druge novele.

Broš. 5 Din, vez. 7 Din, po pošti 50 p več.

Shakespearjeva dramatična dela.

Prevel Oton Zupančič.

Sen kresne noči.

Broš. 6 Din, vez. 8 Din, po pošti 50 p več.

Macbeth.

Broš. 8 Din, vez. 10 Din 50 p, po pošti 75 p več.

«Pota in cilji».

Zbirka poljudno-znanstvenih spisov.

I. in II. zv.: A. Melik: Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev.

I. del, vez. 6 Din; II. del, vez. 11 Din. Za oba zvezka po pošti 2 Din 25 p več.

III. in IV. zv.: Dr. Fr. Veber: Uvod v filozofijo.

18 Din, po pošti 1 Din več.

V. in VI. zv.: A. Melik: Zemljepis kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.

15 Din, po pošti 1 Din 15 p več.

VII. do IX. zv.: Dr. Prijatelj: Predhodniki in idejni utemeljitelji ruskega realizma.

Cena mehko vezani knjigi 23 Din, po pošti 1 Din 50 p več.

Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov.

Dr. Derč: Dojenček.

Broš. 3 Din, po pošti 35 p več.

St. Sagadin: Naš sadašnji ustavni položaj.

Broš. 4 Din, po pošti 35 p več.

L. Pitamic: Pravo in revolucija.

Broš. 2 Din, po pošti 25 p več.

Dokumenti o jadranskem vprašanju.

Broš. 5 Din, po pošti 35 p več.

A. Ogris: Borba za jugoslovansko državo.

Broš. 8 Din, po pošti 35 p več.

VI. Corović: Rasa in vera v srbski prošlosti.

Broš. 4 Din, po pošti 35 p več.

Fr. Goršič: Socialna zaščita dece in mladine.

(V tisku.)

Razne brošure.

Fr. Ilešič: Vežbenica hrvatsko-srbskega jezika.

18 Din 50 p, po pošti 1 Din več.

Ustava kraljevine SHS.

3 Din, po pošti 25 p več.

Fr. Heller: Prigode gospoda Collina.

4 Din, po pošti 74 p več.

Ljubljanski zvon. Mesečnik za književnost in prosveto.

Letnik 1919. 30 Din; letnik 1920. 30 Din; letnik 1921. 50 Din, po pošti 5 Din več.